

פרק ט'

פעולות בנק ישראל

1. דברי הסבר למאזן ליום 31 בדצמבר 1985¹

א. קווי ההתפתחות העיקריים

מאזן בנק ישראל הסתכם בסוף 1985 בכ-14,580 מיליוני שקלים חדשים (להלן ש"ח), לעומת כ-5,449 מיליונים בסוף 1984 — גידול של כ-168 אחוזים, שהיה נמוך משיעור עליית המחירים השנה (185 אחוזים), ודומה לשיעור פחות השקל לעומת סל המטבעות. הגידול משקף את משקלם המכריע של הנכסים וההתחייבויות הנקובים במטבע חוץ, או הצמודים לו, במאזן הבנק. שיעור הפחות של השקל לעומת מטבעות החוץ היה השנה, כאמור, נמוך משיעור עליית המחירים — 170 אחוזים לעומת סל המטבעות² ו-135 אחוזים לעומת הדולר של ארה"ב. העלייה העיקרית בצד הנכסים היתה באשראי לממשלה הצמוד לסל המטבעות וביתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל³. לעומת זאת הצטמצם היקף ההלוואות במטבע מקומי, בעקבות הפסקת ההלוואות ליצוא במטבע מקומי, והמתן בהלוואות במטבע חוץ מאמצעי הבנקים.

בצד ההתחייבויות ניכרת ירידה, במונחי דולרים, של פיקדונות הבנקים במטבע חוץ כנגד פת"ם, ולעומתה התרחבות רבה של היקף פיקדונות הבנקים במטבע מקומי. שינוי זה מבטא מעבר של הציבור, במחצית השנייה של השנה, מפיקדונות במטבע חוץ לפיקדונות שקליים קצרי מועד — מתוך ציפיות לתשואה גבוהה יותר בפיקדונות שקליים עם הנהגת התכנית הכלכלית⁴ ביולי. (ראה להלן סעיף ח.) שיעור הגידול של פיקדונות אלה בבנק ישראל היה מעבר לזה של פיקדונות הציבור בבנקים, מאחר שבנק ישראל הגדיל את חובת הנזילות עליהם.

ב. חשבונות מטבע חוץ עם חוץ לארץ

יתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל עלו כ-1985 ב-589 מיליוני דולרים (שהם כ-23 אחוזים), לעומת ירידה של 272 מיליונים אשתקד, והסתכמו בסוף השנה ב-3,190 מיליוני דולרים. (כ-1984 — 2,601 מיליונים.) עליית היתרות התרכזה בחודשים ספטמבר ונובמבר, שבהם נתקבל הסיוע מארצות הברית.

¹ סעיף זה פורסם בחוברת: בנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1985, פברואר 1986.
² הרכבו של סל המטבעות הוא כדלהלן:

סך הכול	דולר ארה"ב	לירה שטרלינג	מרק גרמני	פרנק צרפתי	גילדן הולנדי
משקל בסל	0.35	0.1295	0.515	0.6832	0.2187
אחוזים ליום 31.12.85	100	38	23	10	9
אחוזים ליום 31.12.84	100	44	20	9	8

³ יתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל מוגדרות כזהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ, בניכוי פיקדונות של בנקים מחו"ל ופיקדונות מטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא-תושב.

לוח ט"ו

תביעות בנק ישראל והתחייבויותיו כלפי חוץ לארץ במטבע חוץ ובזהב, 1984 ו-1985
(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (—)			
1984 לעומת 1985 ב-	1985	1984	
נכסים			
621	3,719	3,098	זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ
— 1	1	2	נכסים אחרים במטבע חוץ
620	3,720	3,100	סך כל התביעות כלפי חו"ל
התחייבויות			
13	117	104	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
—	17	17	נכסים נזילים כנגד התחייבויות אחרות
31	529	498	פיקדונות לא-תושב
44	663	619	סך כל ההתחייבויות כלפי חו"ל
576	3,057	2,481	התביעות נטו מחו"ל (נכסים במטבע חוץ — נטו)
589	3,190	2,601	יתרות מטבע החוץ של המשק המוחזקות בבנק ישראל ¹

(1) ראה הגדרה בהערה 3 לעיל.

השנה, כבשנים קודמות, תרם הסקטור הציבורי לגידול היתרות, לעומת משיכה של הסקטור הפרטי. תרומת הסקטור הציבורי לגידולן היתה ב-1985 כ-1.7 מיליארדי דולרים, בדומה לאשתקד — אך כנגד זה הצטמצמו משיכות מטבע החוץ של הסקטור הפרטי במידה ניכרת — עד כדי מחצית ממשכיותיו ב-1984 — כ-1.1 מיליארדי דולרים בלבד, לעומת כ-2.1 מיליארדים אשתקד.

תרומת הסקטור הציבורי ליתרות מתחלקת כדלקמן: הממשלה והסוכנות היהודית תרמו לגידולן כ-1.3 מיליארדי דולרים, לעומת כ-1.6 מיליארד אשתקד, ותרומת בנק ישראל הסתכמה בכ-369 מיליוני דולרים, לעומת כ-198 מיליונים אשתקד. סכום זה כולל את תקבולי בנק ישראל מהשקעות הנכסים במטבע חוץ, בסך כ-422 מיליוני דולרים, בניכוי תשלומים למוסדות בינלאומיים והוצאות אחרות בסך כ-53 מיליוני דולרים. (אשתקד — כ-286 וכ-88 מיליוני דולרים, בהתאמה.)

משיכות הסקטור הפרטי התרכזו בעיקר במחצית הראשונה של השנה — כ-800 מיליוני דולרים — והיו נמוכות מאשר בתקופה המקבילה אשתקד. במחצית השנייה של השנה היתה ירידה משמעותית במשיכות הסקטור הפרטי, והן הסתכמו בכ-300 מיליונים. הירידה במשיכות הסקטור הפרטי במחצית השנייה של השנה נבעה מייצוב שער השקל במסגרת המדיניות הכלכלית, ומשיעורי הריבית הגבוהים שהיו במשק על נכסים שקליים לעומת השיעורים על נכסים במטבע חוץ.

ג. חשבונות הממשלה

האשראי לממשלה מבנק ישראל גדל במשך השנה כ-4,710 מיליוני ש"ח, והסתכם בסופה בכ-7,380 מיליונים, שהם כמחצית מסך כל הנכסים.

328 בנק ישראל, דין וחשבון 1985

האשראי לממשלה מורכב מחוב ארוך מועד, הצמוד למטבע חוץ, בסך 7,380 מיליוני ש"ח. הממשלה לקחה מבנק ישראל במרוצת שנת 1985 שתי מקדמות ארוכות מועד – 1,350 מיליוני ש"ח ב-31 במארס, לשם פירעון המקדמה הארעית לתאריך זה, ו-4,000 מיליונים ב-31 בדצמבר. מקדמות ארעיות, שלקחה מבנק ישראל בחודשים אפריל עד אוקטובר, פרעה הממשלה בתחילת נובמבר, באמצעות המרה של חלק ממענקי ממשלת ארצות הברית.

הזרמת הממשלה⁴ למשק הסתכמה השנה בכ-700 מיליוני ש"ח – כשליש מההזרמה של אשתקד, במונחים ריאליים. הזרמת הממשלה והסוכנות היהודית, הכוללת את פעולות הסוכנות באמצעות מערכת הבנקאות, הסתכמה השנה בכ-1,000 מיליוני ש"ח. מרבית ההזרמה היתה במחצית הראשונה של השנה, שבה הוזרמה הממשלה כ-570 מיליוני ש"ח, וכן בחודש אוקטובר, בגין פדיון מניות הבנקים שהחזיקו קשישים.

השנה אושר תיקון לחוק בנק ישראל⁵, המגביל את היקף ההלוואות החדשות שהבנק רשאי לתת לממשלה למימון הגירעון התקציבי המקומי; אך עקב מדיניות הממשלה לצמצום גירעונה, היה ניצול ההלוואות שקיבלה מבנק ישראל נמוך מן התקרה שקבע החוק.

התיקון לחוק בנק ישראל נועד לשנות את המצב, שבו לוותה הממשלה מבנק ישראל, כדי לכסות את הגירעון בתקציב וכדי לפרוע חובות לחוץ לארץ. לפי התיקון ייאסר על הממשלה, בתום תקופת מעבר של שלוש שנים, ללוות כספים מבנק ישראל, כדי לממן את גירעונה התקציבי המקומי⁶.

פיקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ הסתכמו בסוף 1985 ב-1,066 מיליוני ש"ח (711 מיליוני דולרים), לעומת 473 מיליוני ש"ח (741 מיליוני דולרים) בסוף 1984 – ירידה של כ-4 אחוזים במונחי דולרים.

פיקדונות הממשלה במטבע מקומי הסתכמו בסוף השנה בכ-303 מיליוני ש"ח.

ד. הלוואות

האשראי שנתן בנק ישראל בשקלים ובמטבע חוץ הסתכם בסוף 1985 ב-392 מיליוני ש"ח, לעומת 295 מיליונים בסוף 1984. האשראי בשקלים הסתכם בסוף 1985 ב-98 מיליוני ש"ח, לעומת 188 מיליונים בסוף 1984, והאשראי במטבע חוץ – ב-294 מיליוני ש"ח (196 מיליוני דולרים), לעומת 107 מיליוני ש"ח (167 מיליוני דולרים) אשתקד.

האשראי מבנק ישראל בשקלים הוא בעיקר הלוואות מוניטריות לבנקים – 69 מיליוני ש"ח (95 מיליונים אשתקד). הלוואות אלו היו אחד הכלים העיקריים לוויסותם של זרמי הכספים במשק, והן סייעו בהשגת יעדים מוניטריים – בעיקר דרך השפעתן על הריבית הבנקאית. בנק ישראל העמיד לרשות הבנקים – מלבד ההלוואה לבנקים המשלמים לציבור ריבית על פיקדונות עו"ש (ראה להלן סעיף ח) – הלוואות מוניטריות מהסוגים רגילה, מיוחדת, לבנק הבורד א' וב'; כל ההלוואות, מלבד ההלוואה השולית, מוגבלות במכסות. ב-28.11.1985 בוטלה ההלוואה לבנק הבורד ב'. במחצית השנייה של השנה הופחתו שיעורי הריבית על הלוואות אלו, יחד עם הורדת הריבית במשק, אולם לקראת סוף השנה הם הופחתו יותר מאלה ששולמו לבנקים

⁴ הזרמת הממשלה היא עודף הוצאותיה המקומיות (שכר, קניות, תשלומי העברה, מתן אשראי ופדיון איגרות חוב או הפקדות אצל החשב, הכוללת ריבית והצמדה) על תקבוליה המקומיים (מסים, החזר אשראי, הכולל ריבית והצמדה, וגיוס הון). הזרמת הממשלה ממומנת באשראי מבנק ישראל ובהמרת מטבע חוץ בידי הממשלה. נתוני הפעילות הממשלתית המובאים כאן הם על בסיס מזומנים.

⁵ חוק בנק ישראל (תיקון מס' 15), התשמ"ה – 1985; ס"ח 1156 מ'ב' באב התשמ"ה, 7.8.85.

⁶ למעט הלוואות לצורך פירעון הלוואות ישנות מבנק ישראל. לצורך זה תהא הממשלה רשאית ללוות גם בתום תקופת המעבר.

על פיקדונותיהם, וזאת כדי לאפשר לבנקים להוריד את הריבית על האשראי לציבור. שיעורי הריבית על ההלוואות המוניטריות היו בסוף 1984 (באחוזים לחודש): רגילה — 10.5; מיוחדת — 11.5; לבנק הבודד א' — 13.5; לבנק הבודד ב' — 16. בסוף 1985 היו (באחוזים לחודש): רגילה — 3.5; מיוחדת — 4; לבנק הבודד — 5.

בסוף 1984 כלל האשראי השקלי מבנק ישראל גם את האשראי שניתן במסגרת קרנות היצוא, בסך 93 מיליוני ש"ח. באוגוסט 1985 הומר אשראי זה באשראי במטבע חוץ, הניתן במימון עצמי של הבנקים.

האשראי במטבע חוץ מבנק ישראל ניתן ברובו במסגרת הקרן למימון היצוא לזמן בינוני וארוך; קרן זו הסתכמה בסוף 1985 בכ-225 מיליוני ש"ח, שהם 150 מיליוני דולרים, לעומת כ-135 מיליוני דולרים אשתקד. (את שאר קרנות האשראי ליצוא במטבע חוץ מממנת מערכת הבנקאות מאמצעיה העצמיים.)

ה. ניירות ערך

תיק ניירות הערך של בנק ישראל כולל איגרות חוב ממשלתיות, צמודות למדד או לדולר, שרכש הבנק במסגרת פעילותו בשוק המשני (הבורסה) וכסוכן הממשלה, וכן מילווות חובה בלתי זחירים, שנרכשו ממפעלים במסגרת הסדרי הרכישה, כתחליף לאשראי מוכוון. ערכו המשוערך של תיק בנק ישראל הסתכם בסוף 1985 ב-1,118 מיליוני ש"ח, לעומת 433 מיליונים בסוף 1984 — ירידה ריאלית של כ-12 אחוזים.

תיק ניירות הערך הסחירים הסתכם בסוף 1985 ב-846 מיליוני ש"ח, לעומת 313 מיליונים בסוף 1984 — ירידה ריאלית של כ-8 אחוזים, הנובעת מפדיונות ומירידת מחירי השוק. ניירות הערך שוערכו בסוף 1984 לפי הערך המותאם, שהיה נמוך ממחיר השוק; לעומת זאת בסוף 1985 היה מחיר השוק נמוך מהערך המותאם. פעילות בנק ישראל בבורסה היתה השנה שולית. בנק ישראל היה פעיל במסחר במילווה קצר מועד (מק"ס), אולם פעילות זו מתנהלת על חשבון הממשלה, כנגד חשבונה בבנק ישראל, ולא מתיק ניירות הערך של בנק ישראל. גם באמצעות המילווה קצר המועד השפיע בנק ישראל על שיעורי הריבית הבנקאית במשק. אחר הנהגת התכנית הכלכלית, במחצית השנייה של השנה, אישרה הממשלה את הגדלת היקף המק"ס, ונוסף על ההנפקות הקיימות של איגרות חוב לתקופות של 4 שבועות, הונפקו גם איגרות חוב לתקופות של 8 ו-12 שבועות; בכך ניתנה לבנק ישראל אפשרות להרחיב את השפעתו של שיעורי הריבית המשולמים במשק על פיקדונות שקליים לא-צמודים לתקופות ארוכות יותר.

תיק ניירות הערך שאינם סחירים הסתכם ב-272 מיליוני ש"ח בסוף 1985, לעומת 120 מיליונים בסוף 1984 — ירידה ריאלית של 22 אחוזים, הנובעת רובה ככולה מפדיונות. בנק ישראל רכש במשך השנה איגרות חוב שאינן סחירות בסכום של כ-7 מיליוני ש"ח.

ו. שטרי כסף ומעות במחזור

יתרת שטרי הכסף והמעות במחזור הגיעה בסוף 1985 לכ-648 מיליוני ש"ח, לעומת כ-162 מיליונים בסוף שנת 1984; זוהי עלייה ריאלית של כ-40 אחוזים, המשקפת את נטייתו של הציבור להחזיק חלק גדול יותר מנכסיו במזומנים — בגלל ירידתם של שיעורי האינפלציה והריבית במחצית השנייה של השנה, ובפרט בשני החודשים האחרונים. (ראה להלן, סעיף 9, הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות.)

ז. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ

פיקדונות מטבע החוץ של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל מוחזקים, רובם ככולם, כנוזלות חובה כנגד שלושה סוגי פיקדונות של הציבור: פיקדונות תושב מקומי (פת"ם), פיקדונות שמקורם בפיצויים מגרמניה (פת"ם-פיצויים) ופיקדונות תושבי חוץ (פת"ח).

יתרת פיקדונות מטבע החוץ בבנק ישראל הגיעה בסוף 1985 לכ-9,158 מיליוני ש"ח, שהם כ-63 אחוזים מסך התחייבויות הבנק. זוהי ירידה תלולה לעומת אשתקד, שבה היוו פיקדונות אלו כ-79 אחוזים מסך ההתחייבויות. במונחי דולרים ירד ערכם הכולל של הפיקדונות במשך השנה בכ-600 מיליוני דולרים, והגיע בסופה לכ-6.1 מיליארדים (ירידה של כ-9 אחוזים); פחתו בעיקר יתרות חשבונות הפת"ם לזמן קצוב, במקביל לירידה בפיקדונות אלו שהפקיד הציבור בבנקים. התפתחות הפיקדונות השונים היתה כדלקמן:

יתרת הפת"ם בבנק ישראל ירדה השנה בכמיליארד דולרים, והסתכמה בכ-2.8 מיליארדים בסוף 1985 — ירידה של כ-28 אחוזים. ירידה בהיקף דומה היתה בפת"ם של הציבור; כמחציתה היתה בחודש יולי, והיא נבעה בעיקר מציפיות, כי תשואת הנכסים השקליים תהיה גבוהה יותר מזו של הנכסים הצמודים למטבע חוץ. עקב ייצוב שער החליפין של השקל לעומת הדולר החל מחודש יולי. לירידת הפת"ם פעל גם ביטול האפשרות להפקידם לתקופות של פחות משנה (החל מפברואר), וביטול האפשרות של הפקדה חדשה בחשבון עו"ש (החל מיולי). בחודשים פברואר עד מאי ירדו יתרות הפת"ם לזמן קצוב (בגלל ביטול האפשרות להפקדה לפחות משנה, כאמור), ובמקביל עלו יתרות הפת"ם-עו"ש; במחצית השנייה של השנה ירדו יתרות העו"ש (עקב המרות לשקלים), והיתרות לזמן קצוב עלו במקצת (בגלל ביטול האפשרות להפקידן בעו"ש, כאמור).

היתרה של פת"ם-פיצויים בבנק ישראל הסתכמה בסוף 1985 בכ-2.8 מיליארדי דולרים, לעומת כ-2.4 מיליארדים בסוף 1984 — עלייה של כ-18 אחוזים במונחי דולרים, המבטאת בעיקר את עליית המרק הגרמני ביחס לדולר, בשיעור של כ-28 אחוזים, וכן צבירת ריבית. כ-39 אחוזים מפיקדונות הפיצויים הוחזקו בסוף השנה במרק גרמני, ואילו חלקם של הדולרים בפיקדונות אלו היה 57 אחוזים, לעומת 62 אחוזים בסוף 1984.

הפקדות הבנקים בבנק ישראל כנגד פת"ח הסתכמו בסוף 1985 בכ-529 מיליוני דולרים, לעומת כ-498 מיליונים אשתקד.

ח. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי

הפיקדונות השקליים של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל הסתכמו בסוף 1985 בכ-1,500 מיליוני ש"ח, לעומת כ-120 מיליונים בסוף 1984. התרחבות עצומה זו משקפת את מעבר הציבור, בעיקר במחצית השנייה של השנה, מפיקדונות במטבע חוץ לפיקדונות במטבע מקומי, את הגדלת חובת הנוזלות על פיקדונות אלו ואת ההזרמות החיצוניות. הזרמת הממשלה והסוכנות הסתכמה במשך השנה כולה בכ-1,000 מיליוני ש"ח, ושלא כאשתקד, לא הגדיל הציבור השנה את נכסיו המקומיים במטבע חוץ אלא אף הקטینם.

שתי המחציות של השנה נבדלות זו מזו בבירור. המחצית הראשונה דמתה לשנה הקודמת בעלייה המתונה של פיקדונות המוסדות הבנקאיים בשקלים. עלייה איטית זו היא תוצאה מהמשך המגמות של 1984: מחד גיסא הזרמת הממשלה, ומאידך — רכישות מטבע החוץ ופת"ם של הסקטור הפרטי, אף שריאלית היה היקפן נמוך מזה של אשתקד. לעומת זאת, במחצית השנייה של 1985 היתה הזרמה נמוכה של הממשלה, ואילו הסקטור הפרטי מכר מטבע חוץ ופת"ם; זאת משום ששער החליפין נשאר יציב, ואילו על הפיקדונות במטבע מקומי שולמה

ריבית גבוהה יחסית. מכירות מטבע חוץ ופת"ם אלו, יחד עם הגורמים שצוינו לעיל, איפשרו את ההתרחבות בפיקדונות השקליים וביתרת המזומנים שבידי הציבור. עם הנהגת המדיניות הכלכלית, ביולי השנה, פעל בנק ישראל בתחום חובת הנזילות בהתאם להתפתחויות במשק. לפי מדיניות זו, הועלו במשך שנת 1985 שיעורי הנזילות על הפיקדונות השקליים. זאת כדי לצמצם את פוטנציאל הגדלת האשראי. הגדלת שיעורי הנזילות על פיקדונות הציבור במטבע מקומי היתה הכרחית, מפני השוני בין חובת הנזילות על פיקדונות התושב במטבע חוץ, ששיעורה 100 אחוזים, לשיעורי הנזילות הנמוכים יותר על הפיקדונות השקליים. (ראה להלן סעיף 3 — אמצעי המדיניות המוניטרית).

2. דברי הסבר לדוח הכנסות והוצאות לשנת 1985⁷

א. עודף ההכנסות על ההוצאות

עודף ההכנסות על ההוצאות של בנק ישראל לשנת 1985 הסתכם ב-1,573 מיליוני ש"ח, לעומת 136 מיליונים בשנת 1984. הגורמים העיקריים לעלייה המואצת של עודף ההכנסות על ההוצאות במשך 1985 לעומת 1984 הם:

— הפרשים הנובעים משינויים בשערי חליפין בין מטבעות החוץ לדולר; אלו תרמו לגידול ההכנסות מהממשלה, מפני שהמקדמות ארוכות המועד צמודות לסל המטבעות, וכן לגידול ההכנסות מהשקעת נכסים במטבע חוץ. הכנסות אלה קוזזו בחלקן מגידול בהוצאות על פיקדונות פת"ם פיצויים.

— ייצוב השקל לעומת הדולר במחצית השנייה של השנה; בשנת 1984, וכן במחצית הראשונה של שנת 1985, היה לבנק עודף התחייבויות על נכסים הצמודים למטבע חוץ, והפרשי הפיחות גרמו להוצאה נטו. במחצית השנייה של 1985 (שבה היה עודף נכסים על התחייבויות במטבע חוץ) לא נוצרו הפרשי פיחות, מאחר ששער החליפין לעומת הדולר היה יציב.

ב. הכנסות

הכנסות בנק ישראל לשנת 1985 הסתכמו ב-9,873 מיליוני ש"ח, לעומת 4,550 מיליונים ב-1984 — עלייה של כ-117 אחוזים. ההכנסות כוללות גם את הפרשים על נכסים במטבע חוץ או הצמודים לו, הפרשים הנובעים משינויים בשערי החליפין של מטבעות החוץ לעומת השקל. בלעדיהם הסתכמו ההכנסות השנה ב-2,550 מיליוני ש"ח, לעומת 1,120 מיליונים ב-1984. בסעיף זה ננתח את הכנסות בנק ישראל ללא הפרשים הנ"ל: ההכנסות מהשקעת הנכסים במטבע חוץ בחוץ לארץ הסתכמו ב-359 מיליוני ש"ח (כ-274 מיליוני דולרים), לעומת 133 מיליוני ש"ח (כ-345 מיליוני דולרים) אשתקד. ירידת ההכנסות מריבית במונחי דולרים נובעת מירידה של כ-17 אחוזים ביתרה הממוצעת לעומת אשתקד, וכן מירידה בשיעורי הריבית בחו"ל. ההכנסות מריבית על האשראי נטו לממשלה הסתכמו השנה ב-1,101 מיליוני ש"ח, לעומת 315 מיליונים אשתקד. גידול זה נובע בעיקר משתי מקדמות ארוכות מועד, שניתנו לממשלה בדצמבר 1984 ובמארס 1985.

ההכנסות מריבית על הלוואות הסתכמו ב-299 מיליוני ש"ח לעומת כ-232 מיליונים אשתקד. אטיותה של עלייה זו נובעת מהפסקת השתתפותו של בנק ישראל במימון אשראי ליצוא המבטע מקומי, באוגוסט 1985.

⁷ סעיף זה פורסם בחוברת: בנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1985, פברואר 1986.

ההכנסות מריבית על חריגה מהוראות בנק ישראל הסתכמו השנה ב-10 מיליוני ש"ח, לעומת 8 מיליונים אשתקד. למרות גידול היתרה הממוצעת של חובת הנזילות, רמתן הנמוכה של הכנסות אלו משקפת, גם השנה, את השפעת ההגבלה שהוטלה אשתקד על עומק הגירעון בנכסים הנזילים. ירידתם המשמעותית של גירעונות אלו במחצית השנייה של השנה, למטה מן השיעור המותר ואף עודפים בחלק מן התקופה, תרמו להאטת הגידול בסעיף זה. ההכנסות מתיק ניירות הערך של בנק ישראל כוללות בעיקר הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן או לדולר, וכן ריבית. ההכנסות מהתיק הסתכמו ב-747 מיליוני ש"ח, לעומת 349 מיליונים ב-1984. העלייה בהכנסות מסעיף זה נובעת מעליית מדד המחירים לצרכן ומפיחות השקל לעומת הדולר. העלייה בהכנסות היתה נמוכה מהמתבקש לפי עליית מדד המחירים לצרכן ולפי שיעור הפיחות – וזאת עקב ירידת שווי השוק של ניירות הערך הסחירים.

ג. הוצאות

הוצאות בנק ישראל לשנת 1985 הסתכמו ב-8,300 מיליוני ש"ח, לעומת 4,414 מיליונים ב-1984 – גידול של 88 אחוזים. ההוצאות כוללות גם את ההפרשים על התחייבויות במטבע חוץ – הפרשים הנובעים משינויים בשערי החליפין בין מטבעות החוץ לשקל. בלעדיהם הסתכמו ההוצאות השנה ב-1,123 מיליוני ש"ח, לעומת 321 מיליונים אשתקד. בסעיף זה ננתח את הוצאות בנק ישראל ללא ההפרשים הנ"ל. הריבית על פיקדונות הבנקים במטבע חוץ המוחזקים בבנק ישראל הסתכמה השנה ב-458 מיליוני ש"ח (כ-340 מיליוני דולרים), לעומת 208 מיליוני ש"ח (כ-536 מיליוני דולרים) אשתקד – ירידה של כ-37 אחוזים במונחי דולרים. בשנת 1985 ירדו יתרות הפת"ם. היתרה הממוצעת של פת"ם עו"ש, שעלייה לא משולמת ריבית, היתה גבוהה השנה לעומת אשתקד; כמו-כן היתה ירידה מואצת של פיקדונות התושב (פת"ם) לזמן קצוב. הגורמים לירידת הפת"ם לזמן קצוב היו ביטול האפשרות להפקיד פיקדונות כאלה לתקופה קצרה משנה, והמרת פיקדונות פת"ם לפיקדונות במטבע מקומי, שתשואותיהם היו, במחצית השנייה של השנה, גבוהות יותר. תשלומי הריבית על נזילות החובה של המוסדות הבנקאיים בשקלים הסתכמו ב-567 מיליוני ש"ח, לעומת 80 מיליונים אשתקד. העלייה המואצת בתשלומי הריבית משקפת את העלאת שיעורי הנזילות על הפיקדונות השקליים של הציבור ואת גידולם של פיקדונות אלה.

ד. הרווח הנקי וחלוקתו

הרווח הנקי של בנק ישראל לשנת 1985 הסתכם ב-771 מיליוני ש"ח. הרווחים חולקו כך: 299 מיליוני ש"ח הועברו לקרן השמורה של הבנק, ויתרת הרווח, בסך 472 מיליוני ש"ח, הועברה לממשלה.

3. אמצעי המדיניות המוניטרית בשנת 1985

ב-1985 ניהל בנק ישראל מדיניות מוניטרית מרסנת חריפה, שבאה לידי ביטוי ברמת הריביות ששררו במהלך השנה בשוקי הכספים. מדיניות זו, שנועדה לבלום את הביקוש לאשראי במשק, הוחרפה במיוחד ברביע השלישי של השנה, עם הפעלת התכנית הכלכלית החדשה. בחודשי ייצוב המחירים במשק, כללה התכנית ריסון מוניטרי חריף ביותר, שהמשק הישראלי לא ידע

כמותו שנים רבות. הכלים המוניטריים, שפיתח בנק ישראל בשנים האחרונות, הופעלו במהלך 1985 בעוצמה רבה, מחשש התפרצות אשראי, שהיה בה כדי לשבש באופן חמור את התהליכים הכלכליים במשק. אף שהסכנה של התפרצות האשראי במשק היתה קיימת למעשה, כמעט ברציפות, במשך כל השנה, נבדלות שתי מחציותיה זו מזו, במידה רבה, מבחינת הנסיבות שבהן פעלה המדיניות המוניטרית.

המחצית הראשונה של השנה היתה תקופת המשכן של עסקות החבילה. תקופה זו אופיינה בגירעון תקציבי גדול, שהתבטא בהזרמת נזילות רבת ממדים למשק מצד הסקטור הציבורי. חלק מהזרמת נזילות זו קוּזז במכירת מטבע חוץ לסקטור הפרטי⁸, מכירה שבאה לידי ביטוי בירידת יתרות מטבע החוץ של בנק ישראל. חלקה האחר הזין את גידול הנכסים הכספיים הנזילים של הציבור.

כבשנים עברו, גם במחצית הראשונה של 1985, לא היה ניתן להשפיע על תוואי ההתפתחות של מיצרפי הנכסים הנזילים ושל סך הנכסים הכספיים של הציבור באמצעות משתנה האשראי הבנקאי לציבור וכלי המדיניות המוניטרית של בנק ישראל. הגירעון בתקציב והזרמת הנזילות רבת הממדים מצד הסקטור הציבורי הכתיבו גידול ריאלי ניכר בסך הנכסים הכספיים, גידול שמדיניות ריסון האשראי הבנקאי לא יכלה לנטרל (או לקוּזז). במצב זה של מדיניות תקציבית מרחיבה ביותר, הצבת יעד כמותי לאשראי הבנקאי (ו/או למיצרפים מוניטריים אחרים), כדי לייצב את רמת המחירים במשק, היתה מחייבת כיוון ריאלי חריף מאוד של האשראי הבנקאי לציבור, שכרוכה בו סכנת שיבוש חמור ביותר של הפעילות הכלכלית בסקטור הפרטי. בנסיבות אלה בחר בנק ישראל להפעיל את הכלים המוניטריים שלרשותו כדי לקיים את הריבית על האשראי הבנקאי החופשי ברמה ריאלית נאותה, למרות שבמשך רוב התקופה היה בהזרמת הנזילות הגדולה של הסקטור הציבורי כדי להכתיב ירידה חריפה של הריבית בשוק הכספים — שכן ירידה כזו היתה גורמת להתפרצות אשראי ולהגברת הלחצים האינפלציוניים במשק. בתקופה זו המשיך בנק ישראל לפעול גם להקטנת הפער בין הריבית הדביטורית לריבית הקרדיטורית שמערכת הבנקאות משלמת למפקידים. הקטנת פער זה (בעיקר לגבי המפקידים הגדולים) היא האמצעי היעיל לבלמת ההסטה של התיווך הפיננסי אל מחוץ למערכת הבנקאות, הסטה המאפיינת תקופות של חרפה במדיניות ריסון האשראי הבנקאי.

קושי נוסף בניהול המדיניות המוניטרית, במחצית הראשונה של 1985, היה מתכונת התאמת המחירים התקופתית, שתוכנה בעסקות החבילה השנייה והשלישית. עסקות חבילה אלה היו בנויות על התאמת מחירים מדי פרקי זמן קצרים וידועים מראש, ועל-פי נוסחה מוצהרת, שאיפשרה לחזות את שיעור עליית המחירים שהתירה רשות הפיקוח על המחירים במהלך תקופת ההקפאה. הדבר יצר גלי ביקוש ספקולטיביים בשוקי הסחורות ובשוק מטבע החוץ, ואלה היקשו מאוד על ניהול המדיניות המוניטרית. הכתבת עלייה חריפה מאוד של ריביות בשוק הכספים לקראת כל "תפר" של התאמת מחירים אדמיניסטרטיבית היתה מביאה לשיבושים חמורים בפעילות הכלכלית.

במהלך החודשים נובמבר ודצמבר 1984, במסגרת עסקת החבילה הראשונה, נקט בנק ישראל צעדים מוניטריים, שהביאו להורדת הריבית התעריפית הבסיסית והריבית החרגה הבסיסית מרמות של 21 אחוזים ו-26 אחוזים, בהתאמה, ל-10 אחוזים ו-17 אחוזים, לאחר מכן, במהלך הרביע הראשון של 1985, הפסיק הבנק את תהליך ההרפיה המוניטרית (אף שהשוותפים לעסקת החבילה לחצו עליו להמשיך את תהליך הורדת הריבית בשוק הכספים). הסיבה לכך היתה גידולו הניכר של הביקוש לאשראי, שנלווה להתעוררות הביקושים המקומיים ברביע זה; בנסיבות אלה היה בהמשך ההרפיה המוניטרית כדי להביא לליכוי הלחצים האינפלציוניים במשק. בחודשים

(8) הכוונה למכירת מטבע חוץ כנגד שקלים ולא להעברת מטבע חוץ לחו"ל כמוגדר בפרק ח'.

אפריל ומאי נאלץ בנק ישראל לנקוט צעדים שהביאו לעליית הריביות בשוק הכספים, וזאת במאמץ לבלום את גידולו המהיר של אשראי היעד⁹.

מדיניות הריסון החרף של האשראי הבנקאי, שננקטה במהלך המחצית הראשונה של 1985, באה לידי ביטוי ברמת הריבית הנומינלית ובעלות הריאלית של האשראי החופשי לפעילות מקומית ושל סך אשראי היעד. במחצית הראשונה של השנה היתה עלות האשראי הבנקאי החופשי 15.7 אחוזים לחודש במונחים נומינליים ו-3.4 אחוזים לחודש במונחים ריאליים. עלות סך האשראי הבנקאי לציבור (המשמש יעד למדיניות המוניטרית) הסתכמה בכ-14 אחוזים לחודש במונחים נומינליים וב-2 אחוזים לחודש במונחים ריאליים.

למרות זאת נרשם במחצית הראשונה של 1985 גידול ריאלי של כ-10 אחוזים בסך האשראי הבנקאי החופשי ושל כ-8 אחוזים בסך האשראי הבנקאי המשמש יעד למדיניות המוניטרית. גידולו הריאלי של האשראי התרכז בתקופות, שקדמו ל"תפר" של התאמות המחירים האדמיניסטרטיביות במסגרת עסקות החבילה השנייה והשלישית, ולקראת התאמות המחירים ושער החליפין שבוצעו בתחילת הפעלתה של המדיניות הכלכלית החדשה. עם זאת יש לציין, שלא מן הנמנע שחלק מגידול האשראי הבנקאי לציבור בתקופה זו היה קשור בהסטה חוזרת של עסקות אשראי מן השוק האפור אל תוך מערכת הבנקאות.

במחצית השנייה של 1985 בוצע השלב הראשון של התכנית הכלכלית החדשה — ייצוב המחירים במשק. תכנית הייצוב התבססה על הקטנה רבה של גירעון הממשלה ושחיקת שכר עמוקה — אולם למתכנני התכנית היה ברור, כי צעדים אלה יתבטאו בשווקים הריאליים רק בהדרגה ולאורך זמן, וכי לשם ייצוב המחירים כבר בתחילת התכנית הכלכלית, לא די בפיקוח ובהקפאה האדמיניסטרטיבית של המחירים בשוק; דרוש ריסון מוניטרי חריף ביותר, שיבטיח מיד למיתון הביקושים המקומיים במלוא העוצמה הדרושה לשם גיבוי יציבות המחירים במשק. מתכנני התכנית הכלכלית החדשה קבעו כי יעד מוניטרי שחיקה ריאלית בת 10 אחוזים בסך האשראי הבנקאי לציבור בחודש יולי, ואי גידול נומינלי בחודשים אוגוסט עד אוקטובר. כיוון שלא היתה כוונה לפגוע, לפחות לא במידה משמעותית, ברמה הריאלית של האשראי המוכוון ליצוא (המהווה כמחצית מסך האשראי הבנקאי לציבור) — נדרש בארבעת החודשים הראשונים של התכנית הכלכלית קיצוץ ריאלי בן 30 אחוזים ביתרת האשראי הבנקאי החופשי לציבור. זהו ריסון חריף, שלא ידענו כמותו באשראי לשוק המקומי, עם כל המשתמע מכך לגבי גובה הריבית על האשראי החופשי ועוצמת הדיכוי של הפעילות הכלכלית המופנית לשוק המקומי.

הדרך שבה בחר בנק ישראל לפעול כשכועות הראשונים של יולי, היתה לשמור על רמת הריבית הנומינלית הגבוהה ששררה ערב התכנית הכלכלית — עד להשגת כיוון האשראי החרף, שהוכתב על-ידי התכנית הכלכלית לחודש יולי — ולאחר מכן לאפשר תהליך הדרגתי של הורדת ריבית בשוק הכספים; עם זאת הקפיד הבנק, במידת האפשר, שקצב הורדת הריבית לא יביא לחריגה ניכרת בהתפתחות האשראי מתוואי היעד, חריגה שהיה בה כדי לסכן את התמיכה ביציבות המחירים במשק.

בנק ישראל הקפיד מאוד, כי ההרפיה המוניטרית תתנהל בזהירות ובשלבים, בד בבד עם מיצוי השפעתם הממתנת של הצעדים בתחום המסים והשכר על הביקושים המקומיים. כמו כן היה חיוני להביא בחשבון, כי ירידת הציפיות האינפלציוניות של הציבור היא תהליך הדרגתי, במיוחד כשמדובר בייצוב המחירים במשק לאחר אינפלציה חודשית בת 15-20 אחוזים.

⁹ אשראי היעד — להבדיל מסך כל האשראי לציבור — אינו כולל את יתרת האשראי המוענק לענפים: דלק, יהלומים, ספנות ותעופה, כי האשראי לענפים אלה אינו משפיע ישירות על רמת הפעילות והביקושים המקומיים.

במהלך המחצית השנייה של חודש יולי, לאחר שהתברר כי האשראי מתפתח בהתאם לתוואי היעד, הפעיל בנק ישראל את האמצעים המוניטריים שלרשותו, כדי להביא לשלב הראשון של הורדת הריבית בשוק הכספים: עד סוף דצמבר 1985 נקט הבנק שבעה מהלכים מוניטריים, שהודות להם ירדה הריבית התעריפית הבסיסית בשוק הכספים מ-14 אחוזים בסוף יוני ל-3 אחוזים בסוף דצמבר, והריבית החריגה הבסיסית ירדה מ-22 אחוזים בסוף יוני ל-5.5 אחוזים בסוף דצמבר.

בחודש יולי חל כיווץ ריאלי של כ-8 אחוזים במשתנה היעד של האשראי הבנקאי לציבור. חלק מכיווץ זה קוזז על-ידי עלייה ריאלית של האשראי במהלך שלושת החודשים אוגוסט עד אוקטובר 1985, כך שבארבעת החודשים הראשונים של התכנית הכלכלית, הסתכם הכיווץ הריאלי של האשראי בכ-2.5 אחוזים בלבד. עם זאת נראה, כי הכיווץ הריאלי של האשראי לסקטור הפרטי, למימון פעילותו הכלכלית, היה חריף מן המשתקף בנתונים, מכמה טעמים, ואלה העיקריים שבהם:

1. החל מן המחצית השנייה של חודש אוגוסט, היה "מחיר הצל" של הפיגורים בתשלומי מסים שונים גבוה בהרבה מן הריבית השולית הדיטורית בשוק הכספים. כתוצאה מכך ניתוספה על ביקושו של הסקטור העסקי לאשראי תוספת שאינה קשורה ברמת הפעילות הכלכלית ו/או בביקושים המקומיים של הסקטור הפרטי, אלא ברצון הנישומים לפרוע חובות לשלטונות המס (פירעון אשראי לסקטור הציבורי). פעולה זו גורמת, מצד אחד, לניפוח יתרת האשראי הבנקאי, ומצד אחר מקטינה, באופן מלאכותי, את עודף הביקוש הממשלתי הנמדד.
2. חלק מגידול האשראי, במשך שנת 1985 בכלל ובמחציתה השנייה בפרט, היה קשור בהגדלת צריכת האשראי של מלכריים ורשויות מקומיות, שתקציביהם קוצצו: הם הגבירו את צריכת האשראי למרות מחירו הגבוה, כדי להימנע מהורדת רמת פעילותם לזו המתבקשת מתקציביהם המקוצצים. מאחר שהמלכריים והרשויות המקומיות הם למעשה חלק מן הסקטור הציבורי, מדובר גם כאן בהגדלת אשראי לסקטור הציבורי, המיוחסת בסטטיסטיקה לסקטור הפרטי. גם אשראי זה מביא להקטנה מלאכותית בגירעון המדוד של הסקטור הציבורי בהגדרתו הרחבה.

החל מחודש דצמבר 1985 ובמהלך הרביע הראשון של 1986 עלתה יתרת האשראי הבנקאי לציבור עלייה ריאלית ניכרת. כתוצאה מכך אמנם לא הופסק כליל תהליך הורדת הריבית, אך הוא הואט במידה משמעותית, וזאת כדי למנוע האצה של גידול האשראי. במהלך המחצית השנייה של 1985 נבלם הגידול הנומינלי המואץ והגידול הריאלי הניכר של רוב המיצרפים המוניטריים, הן אלה המייצגים את תיק הנכסים הכספיים הנזילים של הציבור והן אלה המייצגים את המיצרפים המוניטריים הפחות נזילים. הגורמים העיקריים לירידה זו היו:

1. הירידה המרשימה בממדי ההזרמה של הסקטור הציבורי, כתוצאה מצמצומו הרב של הגירעון התקציבי.

2. מדיניות ריסון האשראי של בנק ישראל, שהביאה, כפי הנראה, לכיווץ חריף של יתרת האשראי הריאלי המוענק למימון הפעילות הכלכלית והביקושים המקומיים של הסקטור הפרטי.
3. ירידת ערכו הריאלי של אותו חלק מתיק הנכסים הכספיים של הציבור הנקוב ו/או הצמוד לדולר, כתוצאה מהייסוף הריאלי של הדולר מול השקל מאז יולי 1985.

יש לציין, כי במחצית השנייה של 1985, ובמיוחד ברכיע השלישי שלה, גדל מאוד הפער בין הריבית הדיטורית לריבית הקרדיטורית במערכת הבנקאות. עם זאת נראה, כי הדבר לא דרבן את התיווך החוץ-בנקאי, וזאת כתוצאה מאווירת אי-הוודאות שנלוותה למיתון הביקושים המקומיים במשק: אווירה זו הגדילה במידה רבה את הסיכון שבניהול עסקאות פיננסיות בשוק ה"אפור".

במהלך המחצית השנייה של 1985, ובמיוחד בשבועות הראשונים להפעלת התכנית הכלכלית

החדשה, נאלצה הרשות המוניטרית לתפקד בתנאים קשים במיוחד: מבנה התכנית הכלכלית הכתיב אי־שיווי משקל חריף בין התשואות השקליות הצפויות של נכסים והתחייבויות במטבע חוץ לבין רמת הריבית המקומית בשוק הכספים. הפיחות החד־פעמי הגדול, יחד עם המדיניות המוצהרת לייצוב שער החליפין, לפחות בחודשים הראשונים להפעלתה של התכנית הכלכלית החדשה, הפחיתו במידה דרסטית את שיעורי התשואה הצפויים של נכסים במטבע חוץ ואת העלות הצפויה של התחייבויות במטבע חוץ. לעומת זאת נותרו הריביות הנומינליות השקליות בשוק הכספים המקומי על רמה גבוהה, וזאת משום שהתכנית הכלכלית חייבה ריסון חריף של האשראי לשם תמיכה ביציבות המחירים במשק, עד למיצוי מלוא השפעתם הממתנת של הצעדים הפיסקליים על הביקושים המקומיים. אי־שיווי משקל זה יצר תמריץ ניכר ליבוא הון קצר מועד מחו"ל, וכן לגידול של ביקוש הציבור לאשראי במטבע חוץ. נוסף על כך נוצר תמריץ להמיר פיקדונות הצמודים למטבע חוץ (פת"ם) לשקלים. בשבועות הראשונים להפעלת התכנית הכלכלית הסתכמו ההמרות של הציבור בכ-1.25 מיליארד ש"ח — סכום גדול פי 2.5 מסך כל בסיס הכסף ערב התכנית הכלכלית, בסוף יוני 1985. כדי לנטרל את עודפי הנזילות הניכרים, שהיו עלולים להיווצר כמערכת, ולמנוע התפרצות אשראי במשק, הפעיל בנק ישראל, בעוצמה רבה ובצורה מתואמת, את הכלים המוניטריים שעמדו לרשותו — שיעורי הנזילות, ההלוואות המוניטריות, מערך הריבית שלו והמילווה קצר המועד.

נסקור בקצרה את דרכי ההפעלה של כל אחד מכלי המדיניות של בנק ישראל, על רקע המשימות וההתפתחויות שתוארו לעיל:

א. שיעורי הנזילות

במחצית הראשונה של 1985 לא ביצע בנק ישראל כל שינוי במערך שיעורי הנזילות על הפיקדונות השקליים (ראה לוח ט"ז). לעומת זאת, לאחר הפעלת התכנית הכלכלית החדשה, העלה הבנק את שיעורי הנזילות 4 פעמים — מכ-10 אחוזים לרמה של כ-40 אחוזים. בשתי ההעלאות הראשונות, שבוצעו במחצית הראשונה של יולי, הגדיל הבנק רק את חובת הנזילות שעליה הוא משלם ריבית למוסדות הבנקאיים, ואילו בשתי ההעלאות האחרונות — גם את חובת הנזילות במדרגה שעליה אין הוא משלם להם ריבית, וזאת לאחר שמערכת הבנקאות הגדילה במידה ניכרת את הפער שבין הריבית הקרדיטורית לריבית הדביטורית, ובכך גם את המירווח הבנקאי.

במהלך הרביע האחרון של 1985 — בד בבד עם הצלחת המאמצים להביא לצמצום הפער בין הריבית הדביטורית לריבית הקרדיטורית במגזר הבנקאי — החזיר בנק ישראל בהדרגה חלקים מחובת הנזילות מן המדרגה שעליה אינו משלם ריבית למדרגה שעליה משולמת ריבית, כך שלקראת סוף 1985 שבה חובת הנזילות שעליה אין משלמים ריבית, ודמתה מאוד לשיעור ששרר ערב התכנית הכלכלית. בתחילת 1986 הפחית בנק ישראל את שיעורי הנזילות על הפיקדונות לזמן קצוב של חודש ויותר מרמה של 30 עד 38 אחוזים לרמה של 10 עד 25 אחוזים, וזאת כדי לאפשר לבנקים לשלם על הפיקדונות לזמן קצוב הארוכים יחסית ריבית הגבוהה במידה משמעותית מזו המשולמת על תפ"ס, וכן על פק"ם לשבוע ולשבועיים. לעת עתה לא נשא מהלך זה פרי: רובם המכריע של פיקדונות הציבור בשקלים מרוכזים עדיין בטווח הפירעון של ימים ספורים במסגרת עו"ש, תפ"ס ופק"ם לשבוע.

ב. מערך הריבית

אחד האמצעים, שבהם משפיע בנק ישראל על רמת הריבית בשוק הכספים, הוא קביעת שיעורי הריבית על הנכסים הנזילים שהבנקים מפקידים בו (חובת נזילות ועודפי נזילות), וכן

לוח ט"ז
השינויים בכלי המדיניות המוניטרית, 1984 עד מארס 1986

1. שיעורי הנזילות (אחוזים)										
א. על פיקדונות בשקלים לפי מדרגות הריבית (אחוזים)										
1986		1985							1984	
13.3	16.1	28.11	24.10	8.8	1.8	25.7	11.7	4.7	6.12	
45	50	50	50	50	50	45	35	35	35	עו"ש — סך הכול ¹
9	14	14	28	28	28	23	13	3	13	מדרגה 1
36	36	36	22	22	22	22	22	22	22	מדרגה 2
פז"ק										
45	45	45	45	45	45	40	30	15	11	שבוע — סך הכול
6	6	6	8	12	16	11	6	6	6	מדרגה 1
39	39	39	37	33	29	29	24	9	5	מדרגה 2
43	43	43	43	43	43	38	28	13	9	שבועיים — סך הכול
4	4	4	6	11	14	9	4	4	4	מדרגה 1
39	39	39	37	32	29	29	24	9	5	מדרגה 2
25	25	38	38	38	38	33	23	12	8	חודש — סך הכול
2	2	2	3	10	13	8	3	3	3	מדרגה 1
23	23	36	35	28	25	25	20	9	5	מדרגה 2
15	15	35	35	35	35	30	20	11	7	חודשיים — סך הכול
2	2	2	2	9	12	7	2	2	2	מדרגה 1
13	13	33	33	26	23	23	18	9	5	מדרגה 2
10	10	30	30	30	30	25	15	7	7	6 חודשים
2	2	2	2	9	12	7	2	2	2	מדרגה 1
8	8	28	28	21	18	18	13	5	5	מדרגה 2
43	43	43	43	43	43	38	28	13	9	תפ"ס — סך הכול
7	7	7	9	13	18	13	6	4	4	מדרגה 1
36	36	36	34	30	25	25	22	9	5	מדרגה 2

ב. על אשראי חופשי בשקלים
עד 13.3.1986 היה שיעור הנזילות 9 אחוזים, ומתאריך זה ואילך — אחוז אחד.

ג. על פיקדונות במטבע חוץ
שיעור הנזילות על פיקדונות אלו הוא 100 אחוזים. על פת"ס-עו"ש — מ-7.11.1983; על פת"ס-ז"ק — מ-8.12.1983; על פת"ס-פיצויים — מ-22.12.1983.

לוח ט"ז (המשך)
השינויים בכלי המדיניות המוניטרית, 1984 עד מארס 1986

2. ריביות בבנק ישראל (אחוזים)												
1986			1985									1984
13.3	20.2	9.1	28.11	14.11	24.10	26.9	5.9	15.8	25.7	23.5	28.3	27.12
1.25	1.75	2.5	3.0	3.5	3.5	5.0	7.0	8.0	11.0	14.0	12.0	10.0
פיקדונות בבנק ישראל												
הלוואות מוניטריות												
1.5	2.0	3.0	3.5	4.0	4.0	6.0	8.0	9.0	12.0	14.5	12.5	10.5
1.75	2.5	3.5	4.0	5.0	5.0	7.0	9.0	10.0	13.0	15.5	13.5	11.5
—	—	—	—	—	6.0	8.0	10.0	11.0	14.5	17.5	15.5	13.5
2.0	3.0	4.0	5.0	6.0	8.0	10.0	12.0	13.0	17.0	20.0	18.0	16.0
לכנס בודד א'												
לכנס בודד ב'												

3. תקרות האשראי במטבע חוץ
- ב-1985 10.4 ניתנו פטורים בסך 64 מיליוני דולרים. התקרה ללא הפטורים הסתכמה ב-446 מיליוני דולרים.
- ב-1985 2.8 הופחתה התקרה ב-3.36 אחוזים (15 מיליוני דולרים).
- ב-1985 2.9 הופחתה התקרה ב-13.91 אחוזים (60 מיליוני דולרים).
- ב-1986 27.3 בוטלו הפטורים, והתקרה נקבעה ל-478 מיליוני דולרים.

שיעורי הריבית על המדרגות השונות של ההלוואות המוניטריות שהוא מעמיד לרשות מערכת הבנקאות.

במהלך שנת 1985 שינה בנק ישראל 9 פעמים את מערך הריביות על הנכסים הנזילים ועל ההלוואות המוניטריות (ראה לוח ט"ז). פעמיים — בסוף הרביעי הראשון ובאמצע הרביעי השני — העלה את מערך הריביות שלו, ב-2 נקודות אחוז כל פעם, ואילו מאז השבוע האחרון של יולי 1985 ועד סוף השנה הוריד אותו 7 פעמים. הריבית על הנכסים הנזילים הורדה מ-14 אחוזים לחודש ל-3 אחוזים, והריבית על ההלוואה המוניטרית השולית — מ-20 אחוזים לחודש ל-5 אחוזים. ראוי לציין, שמאז הפעלת התכנית הכלכלית החדשה, באמצע 1985, פחת במידה ניכרת ניצול הסדר ההלוואות המוניטריות בידי מערכת הבנקאות.

עם זאת ניסה בנק ישראל ברביעי האחרון של 1985 להביא לצמצום הפער בין הריבית התעריפית הבסיסית לריבית החריגה הבסיסית בחשבונות חח"ד — באמצעות צמצום פער הריבית בין ההלוואות המוניטריות השונות.

ג. הלוואה מוניטרית וגירעונות נזילות

(1) מכסות

ביולי 1985 הגדיל בנק ישראל את המכסה של ההלוואה הרגילה, המיוחדת ולבנק הבודד א' מ-30 מיליוני ש"ח ל-40 מיליון כל אחת (במקביל להעלאות הניכרות של שיעורי הנזילות). באמצע נובמבר בוטלה ההלוואה לבנק הבודד א', לשם פישוט מערכת ההלוואות המוניטריות. בנובמבר 1985 צמצם בנק ישראל גם את עומק גירעון הנכסים הנזילים המירבי, שאין חובה לכסותו בהלוואה מוניטרית, מ-5 אחוזים ל-2 אחוזים מחובת הנזילות.

(2) התניות

מאז עסקת החבילה הראשונה בנובמבר 1984, התנה בנק ישראל את הזכות לניצול ההלוואות המוניטריות בשיעור מינימלי של ריבית על פק"ם בן 100 ש"ח ומעלה וביעור מקסימלי של ריבית תעריפית בסיסית על חשבונות החח"ד. עם הפעלת התכנית הכלכלית, ביולי 1985, ביטל בנק ישראל התניות אלה. בנובמבר 1985 חודשה מערכת ההתניות לגבי מגבלת הריבית הדביטורית המירבית המותרת, הן לגבי הריבית התעריפית הבסיסית והן לגבי הריבית החריגה הבסיסית בחשבונות חח"ד.

ד. פעולות בשוק הפתוח

(1) מילווה קצר מועד

במחצית הראשונה של 1985 שירת המק"ם את בנק ישראל כאמצעי יעיל להשפעה על רמת הריבית הקרדיטורית כמערכת הבנקאות ולצמצום פערי הריבית בין ריבית זו לריבית הדביטורית. הקטנת פער זה היא תנאי חשוב לכלימת כדאיות התיווך החוץ הבנקאי. עם זאת, מצבת המק"ם שנמצאה בידי הציבור היתה במהלך המחצית הראשונה של 1985 קטנה למדי, והיא אף הצטמקה מהיקף של כ-48 מיליוני ש"ח בסוף 1984 לכ-2 מיליון בסוף יוני 1985 (במחירים קבועים של דצמבר 1985).

השימוש של בנק ישראל במילווה קצר המועד ככלי לביצוע פעולות בשוק הפתוח התרחב במידה ניכרת במחצית השנייה של השנה, בעיקר בחודשים הראשונים שלאחר הפעלת התכנית

לוח ט'-3
הפעילות במילווה קצר מועד, 1984 ו-1985

התשואה החודשית הממוצעת לפדיון		ספיגה או הורמה (—) נטו	מכירה או רכישה (—) נטו	פדיונות לציבור	
סדרה ארוכה (4 שבועות)	סדרה קצרה (שבוע)				
(א ח ו ז י ס)		(מיליוני שקלים חדשים, במחירים שוטפים)			
		12.5	33.9	46.4	יוני — דצמבר 1984
		5.8	1,263.8	1,269.6	1985
8.39	9.36	— 14.1	24.8	10.7	ינואר
9.97	10.31	— 11.7	38.0	26.3	פברואר
12.11	11.94	2.3	12.8	15.1	מארס
11.92	11.88	15.3	23.9	39.2	אפריל
14.31	14.14	— 27.1	36.2	9.1	מאי
16.60	16.65	— 3.5	5.0	1.5	יוני
7.95	9.08	86.8	63.0	149.8	יולי
6.48	8.62	— 5.8	108.8	103.0	אוגוסט
5.33	5.98	78.6	139.5	218.1	ספטמבר
3.73	4.37	100.6	279.3	379.9	אוקטובר
2.48	3.10	— 123.2	305.5	182.3	נובמבר
2.24	2.71	— 92.4	227.0	134.6	דצמבר

הכלכלית — תקופה שבה המרות מטבע חוץ מצד הציבור יצרו עודפי נזילות ניכרים במערכת הבנקאות, ואלה איימו להביא להתפרצות אשראי במשק. יתרת המילווה קצר המועד שבידי הציבור גדלה מ-2 מיליוני ש"ח בסוף יוני לשיא של כ-410 מיליון בתחילת נובמבר, ושבה וירדה עד ל-125 מיליון בסוף 1985.

בצד הסדרות ל-4 שבועות שהונפקו בכל שבוע מאז יוני 1984, ניסה בנק ישראל, החל מיולי 1985, לשווק סדרות של מילווה קצר מועד ל-8 שבועות, והחל מדצמבר 1985 — סדרות ל-12 שבועות. אולם התשואות על הסדרות הארוכות יותר היו דומות לזו של 4 שבועות, ולכן לא הסיט הציבור במידה משמעותית את החזקת המק"ם לטווחים של חודשיים ו שלושה, והביקוש לסדרות אלו היה גמוך ביותר.

גידול הפעילות במילווה השתקף במחזורי העסקאות בבורסה, שגדלו מרמה של כ-1 מיליון ש"ח בממוצע ליום בשנת 1984 ובמחצית הראשונה של 1985 — לכ-12 מיליון בממוצע ליום במחצית השנייה של 1985 (במחירים קבועים של דצמבר 1985).

את הכמות המירבית של מק"ם במחזור קובע "חוק מילווה קצר מועד". החוק מסמיך את שר האוצר להגדיל כמות זו, באישור ועדת הכספים של הכנסת. בעקבות גידולו של ביקוש הציבור למק"ם הוגדלה כמותו המירבית כמה פעמים במהלך השנה:

— ב-1.1.1985 תוקן "חוק מלווה קצר מועד". המכסה המירבית הוגדלה מ-20 מיליוני ש"ח ל-75 מיליון, ולשר האוצר ניתנה סמכות להגדילה עד ל-150 מיליוני ש"ח.
 — ב-9.7.1985 ניצל שר האוצר את סמכותו, והגדיל את המכסה המירבית ל-150 מיליון ש"ח.
 — ב-23.7.1985 הוגדלה המכסה המירבית, באמצעות תיקון "חוק מלווה קצר מועד", מ-150 מיליוני ש"ח ל-500 מיליון, ולשר האוצר ניתנה סמכות להגדילה עד למיליארד ש"ח.
 — ב-29.10.1985 ניצל שר האוצר את סמכותו, והגדיל את המכסה המירבית למיליארד ש"ח.

(2) איגרות חוב

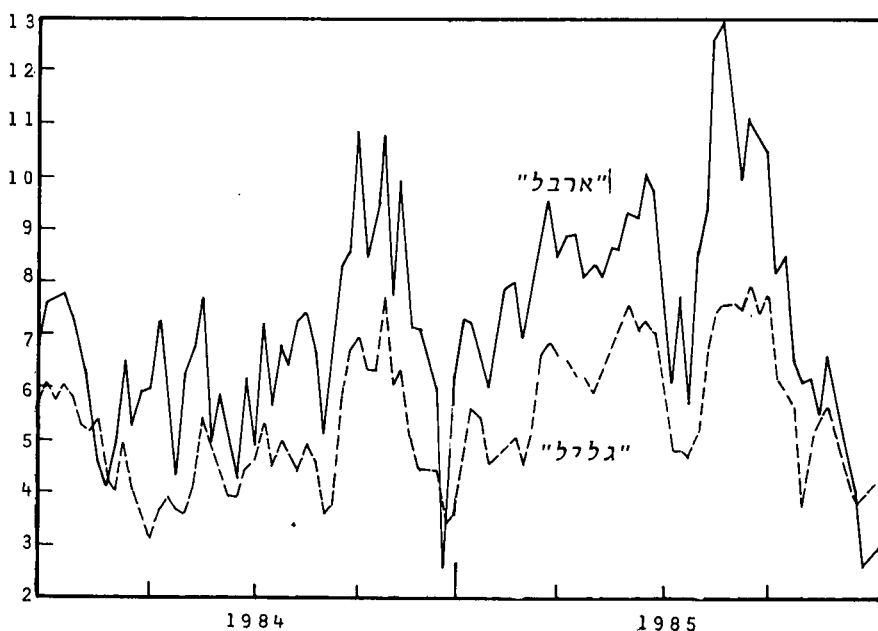
בשנת 1985 המשיך בנק ישראל לצמצם את מעורבותו בשוק המשני לאיגרות חוב ממשלתיות, תהליך שהחל לקראת סוף 1982, ונמשך בהדרגה על פני השנים 1983 ו-1984. במקביל לכך הופעלה ב-1985 מדיניות אקטיבית של מכירת איגרות חוב סחירות לציבור הרחב ולמשקיעים המוסדיים בשיטת המכרז, דהיינו מכירת הכמות המוצעת על-פי תנאי הביקוש בשוק. קצב ההנפקות והכמויות המוצעות מכיאים בחשבון את צורכי מימון התקציב ואת צורכי מיחזור החוב הפנימי של הממשלה.

הצמצום ההדרגתי של מעורבות בנק ישראל בשוק המשני היה מלווה (ב-1983 וב-1984) בהגדלת התנודתיות כשערי איגרות החוב בשוק המשני; יש לציין, שהדבר לא הביא לזעזוע בשוק ההון, וזאת בראש ובראשונה הודות לצעדים שננקטו במהלך שלוש השנים האחרונות, לשם הגברת מעורבות המשקיעים המוסדיים (קופות גמל, תכניות חיסכון וכו') בפעילות בשוק

דיאגרמה ט"ו

תשואות ריאליות לפדיון של איגרות חוב ממשלתיות, 1984 ו-1985

אחריים

לוח ט"ד
פעילות בנק ישראל בשוק הפתוח לפי סוגי האיגרות, 1982 עד 1985
(אלפי שקלים חדשים)

עורך רכישות על מכירות בבורסה, במחירים שוטפים								
חלקן של עסקות בנק ישראל בסך מחזור איגרות החוב בבורסה ¹	צמודי מדד							
	סך הכול	צמודי דולר	"ברירה כפולה"	טווח קצר				
				"שגיא" 4.25% 100%	4% 90%	"ארבל" 7% 80%	"גליל" 3%, 4.25% 100%	
(א ח ו י ם)								
37	-4,628	-299	-290	—	-1,727	-1,763	-548	1982
34	934	-746	531	—	400	-1,520	401	1983
13	-6,599	-503	907	—	-811	-4,599	-1,593	1984
0	2,152	-168	24	-7	-131	701	1,733	1985
2	1,092	52	64	—	-11	422	565	ינואר
0	-85	-49	-19	—	2	3	-22	פברואר
1	571	-82	21	1	9	312	310	מארס
0	109	66	-9	4	-19	41	26	אפריל
0	468	-141	-48	—	-116	3	770	מאי
0	-31	—	-18	—	-6	1	-8	יוני
0	22	—	7	—	2	4	9	יולי
0	111	—	8	-12	7	18	90	אוגוסט
0	13	6	10	2	3	-2	-6	ספטמבר
0	-122	-20	9	-2	2	-110	-1	אוקטובר
0	-5	—	-1	—	1	1	-6	נובמבר
0	9	—	—	—	-5	8	6	דצמבר

(1) מוגדר כמחצית שווי הקניית והמכירות חלקי המחזור בשוק. חלקן של עסקות בנק ישראל בסך המחזור מוטה כלפי מעלה, בשל אי הכללת הקיזוז הפנימי של עסקות קנייה ומכירה לא-מרווחות של חברי הבורסה.

המשני לאיגרות חוב. הגברת מעורבותם של המשקיעים המוסדיים תרמה רבות לשכלול שוק איגרות החוב ולצמצום מעורבותו של בנק ישראל, בלי שצמצום זה יביא לתנודות טכניות חריפות ברמת השערים. הגברת מעורבות המשקיעים המוסדיים, יחד עם הפדיונות נטו של איגרות חוב סחירות בשנים 1983 ו-1984, איפשרו לאותו חלק מן הציבור (פירמות ומשקי בית) שהחזיק איגרות חוב כחלק מתיק הנכסים הנזילים שלו, לצאת מהשוק בהדרגה, בד בבד עם התגברות התנודתיות בשערי איגרות החוב בשנים 1983 ו-1984, בלי שיציאה זו תגרום זעזועים ומשבירים בשוק איגרות החוב. ב-1985, למרות שמעורבותו של בנק ישראל בשוק היתה קטנה ביותר, פחתה במידה משמעותית התנודתיות בשערי איגרות החוב – וזאת, כאמור, הודות למעורבותם הנמרצת של המשקיעים המוסדיים בשוק.

התערבות בנק ישראל בשוק המשני לאיגרות חוב בשנת 1985 היתה, כאמור, שולית. (ראה להלן לוח ט' 5). חלקו של בנק ישראל במחזור העסקאות בבורסה (ללא קיזוז פנימי) ירד מ-34 אחוזים בשנת 1983 ל-13 אחוזים בשנת 1984 ולפחות מאחוז אחד בשנת 1985.¹⁰

בסך הכול רכש בנק ישראל בשנת 1985 איגרות חוב נטו בהיקף של 2.2 מיליוני ש"ח, לעומת מכירה נטו של 6.6 מיליוני ש"ח בשנת 1984 ו-0.9 מיליון בשנת 1983 (במחירים שוטפים). פעילותו של בנק ישראל בשוק איגרות החוב בבורסה התנהלה בעיקרה במחצית הראשונה של השנה. בתקופה זו רכש הבנק איגרות חוב בהיקף נטו של 2.1 מיליוני ש"ח. למעשה התרכזה מרבית הפעילות של בנק ישראל בחודש ינואר, כששערי איגרות החוב ירדו בשיעור ריאלי ממוצע של 10.4 אחוזים. באותו חודש רכש הבנק נטו איגרות חוב ב-1.1 מיליון ש"ח. במאס ירדו השערים בשיעור ריאלי ממוצע של 4.8 אחוזים, והבנק רכש נטו איגרות חוב ב-0.6 מיליון ש"ח. לעומת זאת במחצית השנייה של השנה, לאחר הפעלת התכנית הכלכלית, הסתכמה פעילותו של בנק ישראל בעודף רכישות של 0.1 מיליוני ש"ח בלבד.

(3) המניות הבנקאיות שבהסדר

פעילות הממשלה במניות הבנקים שבמסגרת ההסדר (מאוקטובר 1983) באמצעות בנק ישראל הצטמצמה מאוד – מהיקף של 39 אחוזים ממחזור העסקאות בבורסה ברביע האחרון של שנת 1983 ל-6 אחוזים בשנת 1984 וקרוב מאוד לאפס בשנת 1985. למעשה, התרכזה כל פעילותו של הבנק במניית "הפועלים מבוכרות", הנסחרת במסגרת "המסחר הממוכן". במניה זו פועל בנק ישראל על פי הוראות הבורסה, כדי להבטיח קיום מסודר סדיר בדומה ל"מחזיק במלאי". במהלך 1985 רכש בנק ישראל נטו במניה זו בלבד כ-18 אלף שקלים חדשים. זאת לעומת רכישה בת 3 מיליוני ש"ח של מניות הבנקים בהסדר במהלך שנת 1984 ו-54 מיליון ברביע האחרון של 1983. אי ההתערבות של בנק ישראל באה לידי ביטוי בתנודות ריאליות חריפות של שערי מניות הבנקים.

בסוף חודש אוקטובר 1985 חל פירעון ראשון של מניות בנקאיות שנחסמו בפיקדונות מיוחדים של הקשישים למשך שנתיים, במסגרת ההסדר עם הממשלה, לאחר המשבר של אוקטובר 1983. הפירעון הסתכם ב-984 מיליוני ש"ח, והממשלה הצליחה למחזר באופן ישיר

¹⁰ החל מינואר 1986 דרשה הבורסה לניירות ערך מחבריה דיווח מפורט, על בסיס יומי, של עסקות הקיזוז והעסקאות שמחזן לבורסה, כמקובל בשוק המניות. הכללת נתוני הקיזוז במחזורי הבורסה באיגרות חוב היתה מטה את חלקו של בנק ישראל כלפי מטה.

לוח ט' 5

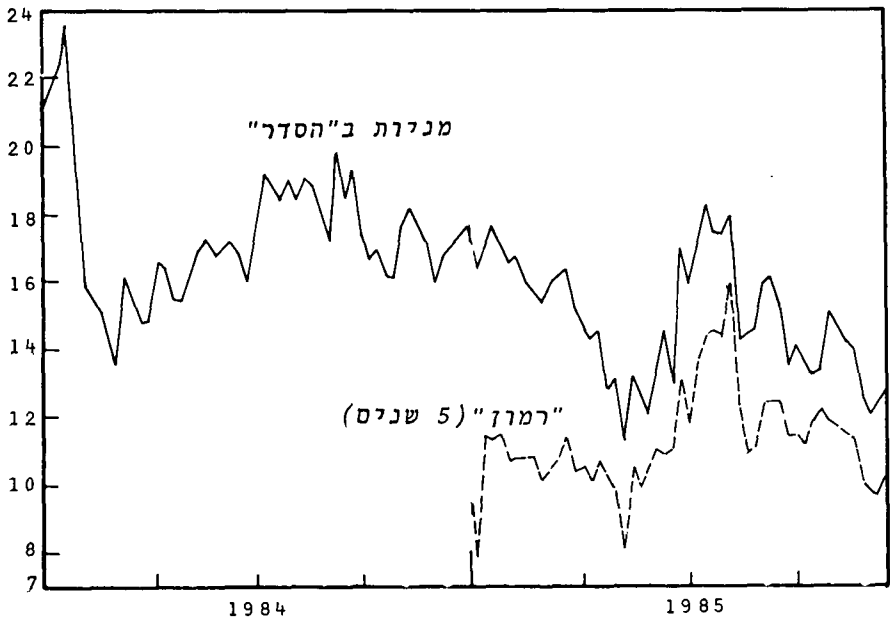
פעילות בנק ישראל עבור "נכסים מ.י." במניות בנקאיות בהסדר, 1983 עד 1985
(אלפי שקלים חדשים, מחירים שוטפים)

עודף רכישות על מכירות	חלקה של הממשלה בסך המחזור בבורסה ¹	העלייה או הירידה (—) הריאלית בשערים
1983 ²	54,096	39
1984	3,072	6
1985	18	0
ינואר	0	0.9
פברואר	2	4.1
מארס	0	1.7
אפריל	0	0.6
מאי	3	7.5
יוני	0	2.1
יולי	0	-17.5
אוגוסט	-1	9.4
ספטמבר	0	-1.5
אוקטובר	0	-3.2
נובמבר	10	-0.5
דצמבר	4	2.2

(1) מוגדר כמחצית שווי הקניית והמכירות חלקי המחזור בשוק. (2) הנתונים הם לתקופה שמי-24.10.1983 עד 31.12.1983.

דיאגרמה ט' 2
תשואות דולריות לפדיון, 1984 ו-1985

אחוזים

כ-42 אחוזים מפדיון זה, באמצעות הנפקת איגרות חוב מיוחדות (בלתי סחירות) מסוג שק"ד ("שילוח", "קדרון" ו"דן"), לאוכלוסיית הקשישים. סכום נוסף מוחזר באמצעות מכשירי החיסכון האחרים: תכניות חיסכון בנקאיות, קופות גמל ורכישות של איגרות חוב בשוק המשני.

4. גיוס ההון לתקציב המדינה

בנק ישראל, כבנקאי של הממשלה, מגייס הון לזמן בינוני וארוך למימון תקציב המדינה. זאת בדרך של הנפקת איגרות חוב (מילווה המדינה) לציבור הרחב, ובדרך של קבלת הפקדות ישירות מהבנקים ומהמוסדות הכספיים למען האוצר. הפקדות אלה מקורן בכספים שנצברו בתכניות החיסכון הבנקאיות, במוסדות הגמל, בחברות הביטוח ובמוסדות כספיים אחרים.

בשנת 1985 גייס בנק ישראל למען האוצר 3,611 מיליוני ש"ח (במחירים שוטפים). 54 אחוזים מסכום זה — גויסו באמצעות תכניות החיסכון הבנקאיות. בקטגוריה זו נכללה גם הנפקת 413 מיליוני ש"ח באיגרות חוב ממשלתיות בלתי סחירות מסוג שק"ד בשביל אוכלוסיית הקשישים, שהיו זכאים לפדיון מניות הבנקים החסומות (על פי ההסדר עם הממשלה) בסוף אוקטובר 1985.

25 אחוזים נוספים (לעומת 5 אחוזים בלבד בשנה הקודמת) גויסו באמצעות איגרות חוב ממשלתיות סחירות, בשיטת המכרזים שהנהיגו האוצר ובנק ישראל בדצמבר 1984, והיתה לשיטה הבלעדית של הסקטור הציבורי להנפקת איגרות חוב סחירות לציבור. במהלך שנת 1985 הלך וגדל משקלו של גיוס ההון לאוצר באמצעות הנפקת איגרות חוב סחירות לציבור הרחב ולמוסדות החיסכון. גידול זה הוא תוצאה מדיניות מכוונת של צמצום משמעותי בהנפקת איגרות חוב מיוחדות לקופות הגמל ולתכניות החיסכון, של שיפור תנאי איגרות החוב הסחירות ושל הרחבת המיגון המוצע של איגרות אלה, תוך שימוש אקטיבי בשיטת ההנפקה במכרזים.

חלקן של קופות הגמל, קרנות הפנסיה וחברות הביטוח בסך גיוס ההון של הסקטור הציבורי פחת השנה במידה רבה, מ-38 אחוזים ב-1984 ל-21 אחוזים ב-1985. בולטת ירידה חריפה

במיוחד במשקלן של קופות הגמל; נראה שביקושן של קופות הגמל הופנה לרכישת איגרות חוב סחירות במקור במכרזים ולרכישות בשוק המשני.

רמת הפדיונות בשנת 1985 היתה גבוהה במיוחד בהשוואה לשנים קודמות, והסתכמה ב-3,792 מיליוני ש"ח. השנה נכלל גם פדיון של 984 מיליוני ש"ח בסוף אוקטובר 1985 כנגד מניות בנקאיות בהסדר שהיו חסומות בידי הקשישים. כאמור, רק 413 מיליוני ש"ח מסכום זה הושקעו מחדש באיגרות חוב מיוחדות מסוג שק"ד, שהנפיק לשם כך האוצר. בסיכום שנתי היה גיוס ההון נטו (עודף ההנפקות על פדיונות) של הממשלה שלילי בסך 181 מיליוני ש"ח. בנק ישראל מקבל הפקדות של המוסד לביטוח לאומי עבור האוצר. כספי הביטוח הלאומי שהעביר בנק ישראל לאוצר בשנת 1985 הסתכמו ב-560 מיליוני ש"ח.

לווח ט"ו 6
גיוס ההון לתקציב המדינה לפי המקורות ולפי אופן הגיוס, 1983 עד 1985

התפלגות הגיוס ברוטו					
1985	1984	1985	1984	1983	
(אחוזים)		(מיליוני שקלים חדשים)			
25.3	4.8	³ 912.8	² 43.2	8.3	ממכירת איגרות חוב סחירות במקור ¹
54.0	56.8	⁵ 1,949.7	⁴ 506.4	34.8	מתכניות החיסכון
					מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(11.4)	(1.0)	(413.2)	(8.5)	(3.9)	בנק ישראל
1.8	22.1	⁷ 65.5	⁶ 197.4	53.1	מקופות גמל
					מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(1.2)	(7.6)	(44.3)	(68.2)	(13.8)	בנק ישראל
13.8	14.5	498.4	129.5	30.3	מקרנות פנסיה
					מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(0.5)	(0.4)	(17.8)	(4.0)	(0.6)	בנק ישראל
					מחברות ביטוח (איגרות חוב שהנפיק
4.7	1.7	169.5	15.0	4.6	בנק ישראל)
0.4	0.0	14.7	0.1	. . .	הפקדות חופשיות (כספי בנקים)
100.0	100.0	3,610.6	891.6	131.1	סך כל גיוס ההון ברוטו לתקציב
					מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
43.1	15.6	(1,557.6)	(138.9)	(31.2)	בנק ישראל
		⁸ 3,791.5	805.7	132.6	סך כל הפדיונות
		— 180.9	85.9	— 1.5	סך כל גיוס ההון נטו
		560.5	54.5	14.7	הפקדות הביטוח הלאומי

- (1) החל מדצמבר 1984 בוצעו ההנפקות במקור באמצעות מכרזים בלבד.
- (2) כולל רכישות במקור ורכישות מאוחרות לחיק בנק ישראל בסך 1.6 מיליוני ש"ח.
- (3) כולל רכישות במקור ורכישות מאוחרות לחיק בנק ישראל בסך 7.1 מיליוני ש"ח.
- (4) כולל מכירות במקור של איגרות חוב סחירות בסך 6.0 מיליוני ש"ח.
- (5) כולל הנפקות של איגרות מסוג שק"ד. בסך 413.2 מיליוני ש"ח.
- (6) כולל מכירות במקור של איגרות חוב סחירות בסך 8.3 מיליוני ש"ח.
- (7) כולל הנפקת איגרות חוב בסך 25.0 מיליוני ש"ח בגין מענק מדד לקופות הגמל.
- (8) כולל פדיונות בסך 984.5 מיליוני ש"ח כנגד מניות הקשישים החסומות.

5. ניהול מילווות המדינה

מינהל מילווות המדינה מנהל ופורה את מילווות המדינה מרצון ואת מילווות החובה. (את האחרונים הוא גם מפיק).

בקופות בנק ישראל בירושלים, בתל אביב ובחיפה יכול הציבור לפדות מילווות מדינה, שזמן פירעונם הגיע. לאחרונה הופעלה בקופות הבנק בתל אביב מערכת ממוחשבת, המאפשרת ביצוע פדיון מהיר, נוסף על בדיקת מצב חשבוננו של כל אזרח בעל תעודות מילווות חובה. כן מפעיל הבנק מערכת ממוחשבת של שוק ההון, הכוללת את הנתונים על חוב המדינה, מנהלת את מילווות המדינה, ומבצעת את התשלומים לציבור; עם השלמתה, תאפשר המערכת לערוך תחזית של החוב לשנים הבאות. הבנק מפעיל מערכת פדיונות ממוחשבת, הרושמת, בודקת ומשלמת את המילווות שיצאו לפדיון.

א. ניהול מילווות מרצון ופדיונם

בין מילווות המדינה מרצון נמנות איגרות חוב סחירות, איגרות חוב של משקיעים מוסדיים (תכניות חיסכון, מוסדות גמל ופנסיה) ואיגרות חוב המונפקות כנגד הפקדות של חברות ביטוח ושל המוסד לביטוח לאומי. כן מטפל הבנק במילווות לא-סחירות מרצון, שהונפקו לקשישים כנגד המניות הבנקאיות שב"הסדר".

הבנק ניהל את הפיקדון המרוכז של איגרות חוב למוכ"ז ממילווות המדינה למען מסלקת הבורסה לניירות ערך. פעילות זו הסתיימה בסוף שנת 1985, כאשר האמיסיות האחרונות מאיגרות החוב למוכ"ז יצאו לפדיון.

כן מנהל בנק ישראל את ספרי הבעלים הרשומים של מילווות על-שם — משלם את הריבית ופורע במועד את הקרן.

דרך הפדיונות של המילווות מרצון הסתכם במשך שנת 1985 בכ-1,422 מיליוני ש"ח (כולל ריבית והצמדה) — לעומת 225 מיליוני ש"ח ב-1984. 220,000 איגרות חוב ותלושי ריבית של מילווות מרצון הוגשו לפדיון במשך שנת 1985, לעומת 400,000 ב-1984.

דרך התשלומים בגין פירעונות של הפקדות התאגידים הבנקאיים לכיסוי תכניות חיסכון (צמודות מדד וצמודות דולר) הסתכם במשך השנה בכ-807 מיליוני ש"ח, כולל משיכת כספים מהפקדות על פי דרישת התאגידים הבנקאיים, לעומת כ-46 מיליוני ש"ח ב-1984.

ב. הפצה, ניהול ופדיון של מילווות חובה

בשנת 1985 נמשכו הנפקתן והפצתן של תעודות מילווות החובה משנות השבעים — מילווה ביטחון לשנים 1970 עד 1974, מילווה מלחמה ומילווות החיסכון לשנים 1970 עד 1979. במשך השנה הונפקו והופצו כ-15,000 תעודות, בערך נקוב של כ-70 אלפי ש"ח.

בנק ישראל השלים את ההכנות להפקתן של תעודות "המילווה למימון מבצע שלום הגליל", שיופצו במהלך שנת 1986. התעודות יודפסו כמסרים מגנטיים, בטכניקה מתקדמת, שתאפשר מיכון של כל תהליכי ההדפסה, ההפצה, המעקב אחר המשלוחים והפדיון — כדי לחסוך בכוח אדם בעתיד. עד סוף 1985 נתקבלו הוראות הנפקה לכ-900,000 משלמי מילווה, שהם כ-60 אחוזים מכלל אוכלוסיית הזכאים.

לנוחיות הציבור מופעלת במשרדי בנק ישראל מערכת של מסופי מחשב, המאפשרת לכל אזרח או חברה לקבל פרטים מלאים ומעודכנים על מצבת מילווות החובה שלהם.

לוח ט"ז
פדיונות מילוות חובה¹, 1984 ו-1985
(אלפי שקלים חדשים)

המילווה	1985			1984		
	סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן	סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן
מילווה בטחון ²	25,400	25,389	11	19,745	19,708	37
מילווה חיסכון	104,342	104,202	140	25,441	25,289	152
מילווה מלחמה ³	18,073	18,066	7	4,982	4,971	11
מילווה תוספת יוקר	141	141	—	194	194	—
נכסי נפקדים	763	763	—	152	152	—
מילווה מלחמה על שבח מקרקעין	89	89	—	32	32	—

(1) כולל תשלומי הצמדה על מילוות חובה שלא נפרעו כמועד.

(2) כולל פדיון סופי של תעודות מילווה ביטחון 1971.

(3) כולל מילווה מלחמה מרצון.

במשך השנה נמסרו במשרדי הבנק כ-5,400 תעודות למוטבים, ועוד כ-7,000 תעודות נשלחו למוטבים שנית, לאחר מאמצים לאיתורם.

בחוודשים ינואר עד מארס 1985 עמדו לפדיון סופי התעודות של קבוצות 10, 11 ו-12 ממילווה ביטחון 1971 — בכל חודש קבוצה אחרת, לפי סדר מספרי. על פי חוק המילווה מחושב הפדיון, לגבי כל הקבוצות, על בסיס המדר הקובע של דצמבר 1983.

ההפרשים שנוצרו בסכומי הפדיון בין קבוצה לקבוצה, כתוצאה מעליית מדד המחירים לצרכן בתקופה שבה עמדו תעודות המילווה לפדיון, בלטו בייחוד בפדיון הקבוצות האחרונות. חלק ניכר, כ-65 אחוזים, מבעלי התעודות מקבוצות אלה העדיפו להמשיך ולהחזיק בתעודותיהם תקופה נוספת של 4 וחצי שנים, כדי ליהנות מתנאי הצמדה וריבית מועדפים, לפי חוק "מילווה ביטחון (הארכה מרצון) 1984".

במשך 1985 הסתכם ערך הפדיון הסופי של תעודות מילווה הביטחון 1971 בכ-5 מיליוני ש"ח (כולל ריבית, הצמדה ותשלומים על פדיון באיחור).

בחוודש אוגוסט הוחל בפדיון השליש האחרון מתעודות א' של מילווה חיסכון 1979. כן עמדו לפדיון השליש האחרון מתעודות ב' של מילווה חיסכון 1974, השליש השני מתעודות ב' של מילווה חיסכון 1975 והשליש הראשון מתעודות ב' של מילווה חיסכון 1976.

ערך הפדיון של מילוות החיסכון לשנים 1970 עד 1979 הסתכם השנה בכ-104 מיליוני ש"ח (כולל ריבית, הצמדה ותשלומים על פדיון באיחור), לעומת 25 מיליוני ש"ח ב-1984.

חוקי מילוות ביטחון ומילוות מלחמה מתירים פדיון מוקדם (לקשישים, לנכים במצוקה כלכלית ולירועים); כן זכאים לפדיון מוקדם חברות ומפעלים הנתונים במצוקה כלכלית, וזאת בתנאים מסוימים ובאישור משרדי הממשלה הנוגעים בדבר. פדיון מוקדם של "מילווה מלחמה מרצון" מותר גם על-פי אישור של שר האוצר. סך הפדיונות המוקדמים הסתכמו במשך השנה בכ-38 מיליוני ש"ח לפי ערך פדיון, לעומת כ-13 מיליוני ש"ח ב-1984.

מקבלי מלוות חובה, שלא פרעו אותן במועד, זכאים לתשלום הצמדה בגין התקופה שלאחר מועד הפירעון. תשלומי ההצמדה מחושבים ארבע פעמים בשנה, בתחילת כל רביע. התשלומים בגין איחור בפדיון הסתכמו במשך השנה בכ- 11 מיליוני ש"ח, לעומת כ-4 מיליוני ש"ח ב-1984. במשך שנת 1985 הוגשו לפדיון 381,000 תעודות ותלושי ריבית של מלוות חובה, לעומת 937,000 ב-1984.

ג. פדיון איגרות חוב של מדינת ישראל ("בונדס") – בניהול בנק ישראל

בנק ישראל מטפל בפדיון מוקדם של איגרות חוב של מדינת ישראל ("בונדס"), ותעודות מדינת ישראל, המונפקות בחו"ל. לפי תקנות המלוות, מותר פדיון המוקדם של איגרות אלה בישראל (בש"ח) למוסדות ציבור ישראליים, למשקיעים מחו"ל, לתיירים ולתושבי ישראל שהם בעלי פטור לפי הוראות הפיקוח על מטבע חוץ.

כן פודה בנק ישראל איגרות חוב אלה, המוגשות לפדיון בישראל, בהגיע מועד פדיון הסופי. היקף הפדיון וההמרה של האיגרות בישראל ירד בשנת 1985 ב-25 אחוזים, והגיע ל-117 מיליוני דולרים (105 מיליון קרן ו-12 מיליון ריבית), לעומת 156 מיליוני דולרים ב-1984. היקף הפדיונות וההמרות לפי שערים שוטפים הגיע ב-1985 לכ-135 מיליוני ש"ח. במשך השנה נפרדו 144,000 איגרות חוב, שטרי חיסכון, תלושי ריבית ותעודות מדינת ישראל, לעומת 166,000 ב-1984.

חלק ההמרות לצורכי השקעה בסך כל ההמרות עלה מ-3.3 אחוזים בשנת 1984 ל-9.0 אחוזים ב-1985, וחלקם של המוסדות ירד מ-75.5 אחוזים ב-1984 ל-68.9 אחוזים ב-1985.

6. האשראי בהכוונת בנק ישראל

מערכת האשראי המוכוון מופעלת בידי מחלקת האשראי של בנק ישראל, באמצעות מערכת הבנקאות, ומסתייעת בוועדות שמשותפות בהן נציגי הממשלה השונים. האשראי המוכוון מיועד רובו ככולו לסקטור היצוא, ומקורותיו הם בעיקר הבנקים המסחריים.

יתרת האשראי המוכוון ליצוא במטבע ישראלי ובמטבע חוץ הסתכמה בשנת 1985, בממוצע, בכ-2,090 מיליוני ש"ח, לעומת כ-470 מיליון ש"ח ב-1984 – גידול נומינלי של 345 אחוזים, המבטא עלייה ריאלית של כ-10 אחוזים. עלייה זו, שחלה על אף המשך הירידה בהיקף המימון של יצוא היהלומים, נובעת מהתרחבות של כ-8 אחוזים בהיקף היצוא הממומן בקרנות, ומעלייה בניצול האשראי במטבע חוץ בהשוואה לניצולו בשנת המימון 1984, עקב הקפאת שער החליפין במחצית השנייה של 1985.

במהלך השנה הושלם תהליך העברת האשראי בקרנות היצוא ממטבע ישראלי למטבע חוץ, עם ביטול הקרן השקלית בתחילת אוגוסט 1985 ומתן מימון משלים באמצעות הקרן במטבע חוץ.

בסוף שנת 1985 הגיע שיעורו של המימון במטבע חוץ בקרן זו ל-54 אחוזים, לעומת 40 אחוזים בתחילת השנה.

האשראי המוכוון לשוק המקומי הסתכם ב-1985 בכ-2 מיליוני ש"ח, בהשוואה לכמיליון ש"ח ב-1984. אשראי זה ניתן מתוך פיקדונות הממשלה למתן הלוואות, באמצעות קרנות הסיוע למפעלי תעשייה וליישובים חקלאיים.

לוח ט'-8
האשראי המוכוון ליצוא, 1984 ו-1985

העלייה או הירידה (—) ב־1985 לעומת 1984						
1985		1984				
ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה	
(מיליוני שקלים חדשים)						
(אחוזים)						
האשראי במונחי שקלים						
540	178	566	756	103	272	קרן הייצור ליצוא
358	164	229	288	50	109	קרן היבוא לשם יצוא
351	182	826	1,105	183	392	הקרן למימון משלוחי יצוא
316	174	208	285	50	104	הקרן למימון משלוחי יצוא לזמן בינוני וארוך וקרן השיווק
475	211	1,829	2,434	318	783	סך הכול למעט יהלומים
212	106	259	315	83	153	קרן היהלומים
345	194	2,088	2,749	-469	1,030	סך הכול במונחי שקלים
(מיליוני דולרים)						
האשראי במונחי דולרים						
37	16	480	504	350	433	קרן הייצור ליצוא
13	9	194	192	171	176	קרן היבוא לשם יצוא
12	17	701	737	624	632	הקרן למימון משלוחי יצוא
4	14	176	190	170	167	הקרן למימון משלוחי יצוא לזמן בינוני וארוך וקרן השיווק
18	15	1,551	1,623	1,315	1,408	סך הכול, למעט יהלומים
— 22	— 15	220	210	282	246	קרן יהלומים
11	11	1,771	1,833	1,597	1,654	סך הכול במונחי דולרים

קרנות היצוא

קרנות היצוא מממנות את תהליך היצוא לכל שלביו: שלב הייצור (באמצעות קרנות הייצור), שלב היבוא (באמצעות קרן היבוא לשם יצוא) ושלב המשלוחים (באמצעות קרנות המשלוחים). כן פועלות קרן היהלומים וקרן השיווק. האשראי ליצוא ניתן בעיקרו מאמצעי הבנקים המסחריים. רק האשראי למימון משלוחי יצוא לטווח ארוך ולמימון השיווק ניתן ממקורות בנק ישראל.

בשנת 1985 חלו בקרנות היצוא השינויים הבאים:

(1) קרן הייצור ליצוא

עד יולי 1985 פעלה הקרן בשקלים ובמטבע חוץ. מאוגוסט ואילך היא פועלת במטבע חוץ בלבד. יתרת האשראי הממוצעת בקרן עלתה לעומת 1984 ב-450 אחוזים נומינלית וב-36 אחוזים ריאליים. העלייה מוסברת בגורמים הבאים: (א) היצוא הממומן בקרן זו גדל ב-8 אחוזים;

פרק ט', פעולות בנק ישראל 351

(ב) אף ששיעור הריבית בקרן הועלה ב־4.7.1985 מ"ליבור" ועוד אחוז וחצי ל"ליבור" ועוד 2 אחוזים, הרי עקב מדיניות הקפאת שער החליפין ומצוקת האשראי במשק, היה האשראי מהקרן מקור אשראי זול יחסית, ונצילותו גברה, בהשוואה לשנת המימון הקודמת.

(2) קרן היבוא לשם יצוא

היקף המימון בקרן, במונחים דולריים, גדל בשנת 1985 ב־13 אחוזים. גם בקרן זו הועלתה הריבית ב־4.7.1985, וזאת משיעור של 60 אחוזים מהליבור לליבור ועוד 2 אחוזים, ונצילותו גברה בהשוואה לשנת המימון הקודמת.

(3) הקרן למימון משלוחי יצוא

שיעור הגידול בקרן הסתכם ב־12 אחוזים (במונחי דולרים). עם הפעלת המדיניות הכלכלית בראשית חודש יולי 1985, הוקטן שיעור המימון בקרן מ־90 אחוזים ל־70 אחוזים, ושיעור הריבית ללווה הועלה מ"ליבור" ועוד אחוז וחצי ל"ליבור" ועוד 2 אחוזים. שיעור המימון הועלה בהדרגה — ב־1.10.1985 ל־75 אחוזים, ב־1.11.1985 ל־80 אחוזים וב־1.1.1986 ל־85 אחוזים. הגידול בקרן מוסבר בעיקרו בגידול היצוא בשנת 1985.

(4) הקרן למימון משלוחי יצוא לזמן בינוני וארוך וקרן השיווק

היקף המימון בקרנות אלה עלה ב־1985 בכ־4 אחוזים (במונחי דולרים). שיעור הריבית בקרן לטווח בינוני וארוך השתנה כמהלך השנה (כהתאם לשינויים בריבית המקובלת כעולם לגבי מימון עסקות יצוא לטווח בינוני וארוך), ומכ־12 אחוזים בראשית השנה ירד לכ־10.5 אחוזים בסופה.

(5) קרן היהלומים

הקרן פועלת לפי מכסות ייצור ליהלומנים. מכסות מעבר, שמומנו בקרן בשנים קודמות, תמו בראשית שנת 1985; עובדה זו מסבירה חלק מירידה של 22 אחוזים (במונחי דולרים) בהיקף המימון הממוצע בקרן בשנת 1985 לעומת השנה הקודמת. גורם נוסף לירידה הוא נטייתם של הבנקים לצמצם את יתרות האשראי לענף. ירידת המימון בולטת על רקע העלייה בפעילות היבוא והיצוא של הענף, עלייה ששיעורה כ־25 אחוזים. הריבית ללווה בקרן היהלומים הושוותה ביולי 1985 לריבית הנגבית מכלל היצואנים, והועמדה על "יורו" ועוד 2 אחוזים.

7. הפיקוח על מטבע חוץ

הפיקוח על מטבע חוץ בבנק ישראל מופעל באמצעות שלוש יחידות: היחידה הכלכלית, יחידת החברות ויחידת היתרי פרט.

היחידה הכלכלית עוסקת בעריכת שינויים בהיתר הכללי, בקביעת הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, בניהול מערכת המידע ובעריכת סקרים כלכליים ובדיקות בתחומי הטיפול של הפיקוח. יחידת החברות מטפלת באישור השקעות תושבי ישראל בחוץ לארץ, בבקשות להקמת חברות בחוץ לארץ בבעלות תושבי ישראל ובמעקב שוטף אחר פעילותן. יחידת היתרי פרט

352 בנק ישראל, דין וחשבון 1985

מטפלת במתן היתרים ספציפיים לתושבי ישראל שאינם חברות בנושאי פרט שונים הנוגעים להיתר הפיקוח על מטבע חוץ. נוסף על כך מפעיל הפיקוח על מטבע חוץ – בשיתוף עם היועץ המשפטי לממשלה ובתיאום עם המשטרה – "ועדת כופר" לטיפול בעברייני מטבע.

א. שינויים בהיתר הכללי

ההיתר הכללי הוא המסגרת החוקית להגדרת הפעולות המותרות לתושבי ישראל במטבע חוץ ועם תושבי חוץ. מדי פעם בפעם חלים בהיתר זה שינויים, בהתאם להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות ובהתאם למדיניות הממשלה ובנק ישראל. השינויים העיקריים שחלו בשנת 1985 הם:

1. בפברואר 1985 –

חודש ההיתר לתושבי ישראל להשתמש בכרטיסי אשראי בינלאומיים. נקבע הסדר, שלפיו יכול תושב ישראל היוצא לחו"ל להקצות את ההקצבה המגיעה לו (אישית ועסקית), כולה או חלקה, למשיכה בכרטיס אשראי. תושב ישראל המבקש לנהוג כך חייב להסדיר את הזכות למשיכה בבנק סוחר מוסמך, לפני צאתו.

2. באפריל 1985 –

(א) בוטלה החובה לקבל אשראי כתנאי להיתר לתושבי ישראל לייבא רכב.
(ב) בוטל האיסור לפירעון מוקדם של הלוואות, הניתנות בדרך של משיכת יתר, ולא נקבע להן מועד פירעון.
(ג) בוטל ההיתר להוציא מ ישראל כל מטבע שהוא הילך חוקי במדינה כלשהי ואינו מטבע ישראלי או מטבע חוץ כמשמעותם בחוק הפיקוח. שינוי זה בא לסתום פרצה בהוראות, שהתירה להוציא מ ישראל מטבעות מסוימים, שאינם מוגדרים בחוק כ"מטבע חוץ", למרות היותם בני המרה בשוק העולמי.

3. במאי 1985 –

סכום מטבע החוץ, שמותר לתושב ישראל, שמלאו לו 12 שנה, להוציא עמו לחו"ל, הופחת מ-1,000 דולרים ל-800 דולרים.

4. ביוני 1985 –

(א) בוטל ההיתר הכללי לתושב ישראל להעביר מטבע חוץ כתשלום שכר לעובדו, השווה מטעמו בחו"ל. תושב ישראל, המבקש לשלם שכר כאמור, חייב לפנות למפקח על מטבע חוץ לקבלת היתר מיוחד.
(ב) הקצבת המטבע הנוספת לנסיעות עסקיות הוגבלה כדלקמן:
הזכות להקצבה נוספת נקבעה בהיתר הכללי אך ורק לעובד הנוסע לחו"ל נסיעה עסקית מטעם מעבידו, וליצואן. (יצואן מוגדר, לצורך זה, כמי שהפקיד במשך 12 החודשים שקדמו לנסיעה תמורות יצוא בסכום שלא יפחת מ-50,000 דולרים). ההקצבה הנוספת מוגבלת ל-120 דולרים ליום, ולסכום כולל של 2,400 דולרים לנסיעה.
(ג) סכום מטבע החוץ שמותר לתושב חוץ לרכוש בנמל התעופה, בצאתו מ ישראל, ללא מסמכים המעידים על המרת מטבע חוץ לשקלים אצל סוחר מוסמך, הופחת מ-500 דולרים ל-100 דולרים.
(ד) הותר להוציא מ ישראל, במסגרת ההקצבה לנסיעה, מטבע שהוא הילך חוקי במדינה זרה כלשהי, ואינו מוגדר כ"מטבע חוץ" בהוראות הפיקוח. זאת לאחר שהתיקון הקודם

בעניין זה מנע מתושבי ישראל, היוצאים לארצות כטורקיה או יוון, לקחת עמם את מטבע המדינה.

(ה) האיסור לפרוע לפני המועד הלוואות במטבע חוץ, שתושב ישראל קיבל מסוחר מוסמך, צומצם כך, שיחול רק על הלוואות שאינן כלולות בתקרות האשראי.

5. ביולי 1985 —

(א) נאסרה רכישת מטבע חוץ תמורת שקלים להפקדה בפיקדון תושב-עו"ש.

(ב) הונהג פיקדון תושב מיוחד, עו"ש או קצוב, שבו ניתן להפקיד תקבולים בעד יצוא ובעד העברות חד-צדדיות מתושב חוץ, וכן הפקדות במזומן ובהמחאות לפקודת המפקיד. הריבית המשולמת על פיקדון תושב מיוחד פטורה ממס.

(ג) בוטלו כל ההיתרים האישיים וההיתרים לסוגים להעברה מפת"ם לפת"ם, למעט ההיתרים ליורשים ולנאמנים, ולרבות ההיתרים לסוגים להעברה מפת"ח לפת"ם — אולם מועד הביטול נדחה, והוא לא נכנס לתוקף עד תום השנה.

(ד) הזכות לרכישה חוזרת של תושב חוץ, הרוכש ניירות ערך ישראליים מכספי פיקדון לא-תושב, הוגבלה למניות בלבד, למעט מניות בנקאיות שב"הסדר". הוראה זו באה למנוע זרימת מטבע חוץ לתוך המשק בתקופה של הקפאת שער חליפין, לשם ניצול התשואות השקליות הגבוהות, וזרימה הפוכה עם היווצרות ציפיות לפיחות. הזכות לרכישה חוזרת לגבי ניירות ערך ישראליים, שנרכשו מכספי פיקדון לא-תושב לפני מועד השינוי (23 ביולי 1985), לא שונתה.

(ה) הזכות לרכישה חוזרת של תייר, באותו ביקור (כנגד מסמכים), הוגבלה לסכום של 5,000 דולרים למי שמלאו לו 18 שנים, ולסכום של 2,000 דולרים למי שטרם מלאו לו 18 שנים.

(ו) הזכות לרכישה חוזרת של בעל פטור הוגבלה למטבע חוץ שאותו המיר לשקלים באמצעות סוחר מוסמך, וזאת רק אם חלפו לפחות 6 חדשים מיום המרת המטבע לשקלים. (לפני כן היתה לו זכות לרכוש בחזרה גם מטבע חוץ שהופקד בפיקדון תושב.) גם הוראה זו באה למנוע זרימת מטבע חוץ לתוך המשק בתקופות של הקפאת שער החליפין וזרימה החוצה עם היווצרותן של ציפיות לפיחות.

6. בספטמבר 1985 —

פורסם היתר לסוג שלפיו קשיש, תושב חוץ, אשר רכש איגרות חוב מיוחדות שהנפיקה המדינה, תמורת כספים שהיו מוקפאים לפי הסדר המניות הבנקאיות ושוחררו באוקטובר 1985, לא יאבד את הזכות לרכישה חוזרת, שהיתה לו לגבי המניות המקוריות.

באוקטובר 1985 —

פורסמו ארבעה היתרים לסוגים חדשים להעברות מפת"ם לפת"ם, ואלה החליפו היתרים קודמים:

(א) לתושבי ישראל, מנפיקי ניירות ערך חוץ;

(ב) לסוכני ניירות ערך;

(ג) ליורשים;

(ד) לנאמנים.

ב. חוזרי המפקח על מטבע חוץ

נוסף על השינויים החלים בהיתר הכללי מדי פעם בפעם, מוציא המפקח על מטבע חוץ חוזרים לבנקים סוחרים מוסמכים, שמטרתם להסביר ולהבהיר את הוראות ההיתר הכללי ואת מדיניות המפקח על מטבע חוץ בהפעלתו; ניתנות בהם הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, ומובאות בהם הדרישות לגבי הבדיקות, הרישומים והדיווחים המוטלים על הסוחר המוסמך. הנושאים העיקריים שנידונו השנה בחוזרים הם:

- (א) רשימת ניירות ערך חוץ מאושרים; זו עודכנה במהלך השנה.
- (ב) סוכני נסיעות: נקבעו הוראות הנוהל לביצוע תשלומים הקשורים בתיירות יוצאת.
- (ג) בעלי פטור: הובהר, כי מטבע חוץ, שבעל פטור מעביר מחשבונו בחו"ל או מפיקדון לא-תושב שלו לפיקדון תושב של עצמו או של תושב ישראל אחר, אינו ראוי להפקדה בפיקדון תושב (מיוחד), אלא אם כן הועבר לפיקדון תושב של בעל הפטור עצמו, בתום תקופת הפטור.
- (ד) הובהר, כי תקבול שקיבל תושב ישראל במטבע חוץ, ואין היתר להפקידו בפיקדון תושב עו"ש, מותר גם שישימש, מיד עם קבלתו, לביצוע תשלום (מותר) במטבע חוץ.
- (ה) הובהר, כי במקרים שבהם חויב חשבון המעביד, בשל רכישת מטבע חוץ במסגרת ההקצבה של עובדו לנסיעה לחו"ל (מזומנים, המחאות או העברה בנקאית לחו"ל) – מותר להפקיד מטבע שהחזיר העובד עם שובו ארצה כאותו חשבון, שבו נעשה החיוב. הוראה זו מאפשרת למעביד לקבל בחזרה את ההיטל ששילם על שירותים מיובאים.

8. הפיקוח על התאגידים הבנקאיים

א. דברים כלליים

הצטברות הקשיים שנקלעו אליהם גופים כלכליים ממגזרים שונים במשך בשנת 1985 – כולל גופים ציבוריים, או גופים בשליטה ממשלתית, שנחשבו בעבר לנעדרי סיכון – חשפה את מערכת הבנקאות לסיכונים ניכרים. על רקע זה הידק הפיקוח על הבנקים את המעקב והביקורת (supervision) והמשיך להרחיב את ההסדרה הבנקאית (regulation).

בשנת 1985 הופעלו הוראות חדשות בדבר מבנה הדירקטוריון של מוסד בנקאי ודרכי פעולתו, הוראות המגבילות את החבות של לווה בודד וקבוצת לווים לבנק בודד ולקבוצה בנקאית והוראות בדבר חובת הפרשה כללית לחובות מסופקים. הוראות חדשות בתחום הדיווח הכספי, שהוחלו על מערכת הבנקאות בשנה האחרונה, נועדו לשפר את מערך הדיווח ולהבטיח גילוי נאות, כדי לחזק את מנגנוני הבקרה על פעילות הבנקים.

מעבר להסדרה הכללית, נקבעו לבנקים ספציפיים כללים מחמירים כהגדלת הון, שיפורים בדרג הניהולי והגבלה של אשראי לבעלי עניין.

בתחום הביקורת של הפעולות השוטפת, כלטה הרחבה והעמקה של הביקורת והמעקב אחר איכות תיקי האשראי ומהות ההתחייבויות. תשומת לב מיוחדת הופנתה אל בנקים שהוערכו כפגיעים יותר מאחרים ואל אלה המתמחים במתן אשראי לענפים מסוימים.

בתחום יחסי הבנק והלקוח הוכנו – לפי סעיף 5 ל"חוק הבנקאות (שירות ללקוח) התשמ"א – 1981 והמלצות הצוות שדן ביישום חוק זה – כללים בדבר גילוי נאות ללקוח, ובדבר המידע שיועץ להשקעות חייב למסור לו.

קיומם של כללים ברורים בתחומים שונים של הפעילות הבנקאית והקפדה יתרה של היחידה המבררת את פניות הציבור על שמירת זכויותיהם של הלקוחות, ומאמצים ניכרים – ביזמת הבנקים עצמם – הביאו בשנת 1985 לשיפור פעילותם של הבנקים בעסקיהם עם לקוחותיהם.

לוח ט"ו 9
מספר התאגידים הבנקאיים¹, 1983 עד 1985 (31 בדצמבר)

1985	1984	1983	
26	26	26	בנקים ²
1	1	1	בנק חוץ
2	2	2	בנקים לקידום עסקים
15	15	15	בנקים למשכנתאות
9	9	9	בנקים למימון השקעות ³
11	11	11	מוסדים כספיים
3	3	2	חברות שירותים משותפות
67	67	66	סך הכול

(1) הסיווג נערך לפי הגדרות "חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א – 1981".

(2) אינו כולל את "בנק החקלאות לישראל בע"מ", שהוא בעל רשיון בנק, אך פועל בעיקר כבנק למימון השקעות; כולל את "בנק פלשטין בע"מ" כעזה.

(3) כולל את "בנק החקלאות לישראל בע"מ".
המקור: המפקח על הבנקים.

ב. התאגידים שבפיקוח ובמעקב

בשנת 1985 לא חל שינוי במספר התאגידים הבנקאיים בישראל. בסוף השנה פעלו בישראל (לרבות חבל עזה) 67 תאגידים בנקאיים, הנתונים לפיקוחו של המפקח על הבנקים. (ראה לוח ט"ו 1). מספר הסניפים שהפעילו המוסדות הבנקאיים הרגילים¹¹ בישראל פחת השנה ב-12¹², ומספר הסניפים ביהודה ושומרון ובחבל עזה פחת בסניף אחד. בסוף השנה פעלו בישראל 1,066 סניפים (1,038 סניפים רגילים ומשרדים ראשיים, 19 סניפים מוגבלים ו-9 דלפקים) וכן 27 סניפים ו-2 סניפים מוגבלים ביהודה ושומרון ובחבל עזה. הנכסים של משרדי המוסדות הבנקאיים הרגילים¹³ בישראל וביוש"ע (ללא חשבונות מקבילים) הסתכמו ב-71.2 מיליארדי ש"ח. מספר משרדי השלוחות הבנקאיות של הבנקים הישראליים בחו"ל ירד מ-147 בסוף 1984 ל-143 בסוף 1985 – עקב ביטולם של 3 משרדי חברות-בנות ונציגות אחת. השלוחות כללו 18 חברות בנות בנקאיות (שלהן 66 משרדים), 36 סניפים וסוכנויות ו-41 נציגויות. סך הנכסים (ללא חשבונות מקבילים) של החברות הבנות, הסניפים והסוכנויות הגיע בסוף 1985 ל-174 מיליארדי דולרים.

במהלך הפיקוח השוטף בבנק צפון אמריקה נתגלו אי-סדרים וחשדות למעשים פליליים. לפיכך נטל בנק ישראל על עצמו במחצית השנייה של השנה את ניהול ענייני הבנק – מינה מנהל מורשה מטעמו, והוציא, על פי החלטת הממשלה, ערבות לכספי מפקידים. כן נמשכו הבדיקות לגילוי מעשים בלתי כשרים בעבר, והחלה חקירה משטרתית, שהביאה באפריל 1986 להגשת כתבי אישום נגד שני מנהלים בכירים בבנק.

הסינוף הבנקאי

בהתאם למדיניותו לעודד את הבנקים לחיסכון בתשומות, פנה בנק ישראל אל הבנקים בראשית 1985 בהנחיה להמשיך ולצמצם את מערך הסניפים – לסגור סניפים ולצמצם שטחים

¹¹ הבנקים, הבנקים לקידום עסקים ובנק החוץ.

¹² נתון מתוקן לגבי 1984.

¹³ כולל סניפים רגילים, דלפקים, סניפים חלקיים וסניפים ניידים.

של סניפים אחרים. סגירת 18 סניפים, פתיחת 6 סניפים והעקת 14 סניפים ממקום למקום בשנת 1985 אין בהם, לדעת בנק ישראל, התקדמות מספקת בתחום זה.

בסוף 1985 הוחלט, כי כל עוד לא תתחדש הצמיחה במשק, לא יקום הדיון השנתי בבקשות לפתיחת סניפים חדשים.

הפיקוח על הבנקים עוסק כיום בגיבוש קווי פעולה באשר להיקף הסינוף – של המערכת בכלל ושל כל בנק בנפרד – וזאת על פי הביקוש החוזי לשירותי הבנקאות מחד גיסא, וכפי שנגזר מצורכי ההתייעלות מאידך. לשם כך יידרש שיתוף פעולה בין הבנקים.

ג. תחומי הפעילות של הפיקוח על הבנקים

(1) חקיקה וחקיקת משנה

פעילות החקיקה וחקיקת המשנה בשנת 1985 התבטאה בעיקרה בעדכונים והתאמות – בעקבות הקביעה, כי בסיס ההון הקובע לכל המגבלות היציבותיות ולצורך קביעת האגרה השנתית שמשלמים הבנקים הוא ההון המותאם לאינפלציה.

צו הערבויות – ב־30 ביוני 1985 תוקן "צו הבנקאות (ערבויות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות) התשל"ה–1975". לפי התיקון, ההון לצורך הצו הוא ההון המותאם, כפי שהוא מוצג בדוחות הכספיים המותאמים להשפעת האינפלציה. כמו כן הותאמו השיעורים היחסיים המותרים של ההתחייבויות על חשבון לקוחות לעומת ההון.

תוקפה של הוראת השעה, שלפיה בסיס ההון לצורך קביעת ההגבלות על ערבויות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות יותאם לאינפלציה, הוארך עד 30.6.1986.

פיקדונות ללא תנועה – פורסם תיקון ל"צו הבנקאות (פיקדונות ללא תנועה) התשמ"ג–1983": התיקון קובע, שכספי פיקדון תושב (לחקופה כלשהי) שהפך לפיקדון ללא תנועה, יושקעו בפיקדון מאותו סוג ובאותו מטבע לתקופה של 12 חודשים. זאת בעקבות התיקון בהוראות הפיקוח על מטבע חוץ.

חוק הבנקאות (רישוי) – על פי "חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א–1981", הורשו התאגידים הבנקאיים לשלוט רק בסוגים מסוימים של תאגידיים (כגון תאגידיים בנקאיים, תאגידי עזר וקופות גמל). התשתית המשפטית הדרושה להתארגנות זו הוכנה בשלימותה בידי בנק ישראל, בשיתוף עם משרד המשפטים ומשרד האוצר, אך תקופת המעבר עד ליישומה הוארכה עד 30.9.1986, על פי החלטת ועדת השרים לענייני חקיקה.

(2) חוזרים בדבר ניהול תקין

בשנת 1985 הוציאה המפקחת על הבנקים חוזרים, שבהם קבעה עמדה בדבר הנוהל התקין בנושאים הבאים:

א. **דירקטוריון**, ביקורת פנימית ורואה חשבון של תאגיד בנקאי: ההוראות בדבר תפקידיו ודרכי פעולתו של הדירקטוריון, הוראות שהוטלו ב־1.9.1985, מבטאות תפיסה רחבה של אחריותו כלפי התאגיד עצמו, ציבור לקוחותיו, העובדים ובעלי המניות. בעניין הרכבו של הדירקטוריון נקבעו בחוזר כללים, שמטרתם לייעל את פעילותו ולהבטיח כי החברים בו יהיו בעלי כישורים מתאימים. בין היתר, נדרש למנות דירקטורים חיצוניים בלתי תלויים, כדי לחזק את הפיקוח והבקרה של הדירקטוריון על ההנהלה.

נקבעו כללים גם לגבי מינוי ועדת ביקורת בתאגיד הבנקאי, הרכבה ודרכי פעולתה, וכן לגבי מינויים ופעילותם של המבקר הפנימי ורואה החשבון החיצוני של התאגיד.

ב. מגבלות על חבות של לווה בודד ושל קבוצת לוויים: הוטלו הגבלות על סך כל החבות בישראל ובחו"ל של לווה בודד ושל קבוצת לוויים לכל התאגידים השייכים לאותה קבוצה בנקאית — וזאת על בסיס מאוחד. (בשלב זה רשאי תאגיד בנקאי ליישם את ההגבלות שלא על בסיס מאוחד). החבות של לווה בודד הוגבלה ל-15 אחוזים מהון התאגיד הבנקאי, והחבות של קבוצת לוויים — ל-30 אחוזים מההון. סך כל החבויות של ששת הלוויים וקבוצת הלוויים הגדולים ביותר בתאגיד הבנקאי הוגבל להיקף ההון של התאגיד הבנקאי. הגבלות אלו נכנסו לתוקפן ביום 10.11.1985, וניתנו הוראות מיוחדות לגבי חבויות שחרגו משיעורי ההגבלות באותו מועד.

ג. פעילות מנהלי תיקים על חשבון לקוחותיהם: בהמשך לכללי הבורסה לניירות ערך בחל אביב בנושא "השקעה בניירות ערך בדרך של ניהול תיקים", קובע החוזר: הבנק יקבע, בנוהל פנימי, את כללי ההתנהגות של עובדיו כלפי מנהלי התיקים. הבנק לא ישתתף בכל דרך שהיא בהכנסת מנהל התיקים מניהול חשבונות לקוחותיו. הבנק ינהל חשבונות מיוחדים, שבהם יורשה לפעול רק הלקוח ומנהל התיק. ייפוי הכוח שנותן הלקוח למנהל התיק יוגבל לפעולות מסוימות בלבד. הבנק לא יתיר למנהל התיק לקחת אשראי בחשבון הלקוח. כמו כן נקבעו תדירויות מחייבות לדיווח על מצב החשבונות.

ד. יום עסקים בבנקים: שעות הפתיחה של משרדי הבנקים אינן אחידות, אפילו בין המשרדים השונים של אותו בנק. בשנים האחרונות יש בנקים המאפשרים ללקוחותיהם לתת הוראות לביצוע פעולות באמצעות הטלפון או המכשירים האוטומטיים, גם כשהמשרדים סגורים. בחלק מן המשרדים נרשמות פעולות אלו ביום מתן ההוראה, ובאחרים — ביום העסקים הבא. מצב זה איפשר מקרים שבהם בנקים עקפו את הוראות הנוזלות. אצל חלק מהלקוחות גרמה אי האחידות האמורה לאי-בהירות, שנוצלה לעיתים בידי לקוחות אחרים. בחוזר קבעה המפקחת על הבנקים, כי החל ב-1.10.1985 תהיה השעה 15.00 כמועד אחרון אחיד לסיום יום העסקים של הבנקים, וזאת ללא קשר הכרחי עם שעות הפתיחה והסגירה של משרדי הבנקים.

ה. הגבלת אחריות לקוחות לנזקים הנובעים מאבדן או גניבה של כרטיסי בנק: המפקחת קבעה את עמדתה לגבי ההסדרים המגבילים את סכום הנזק שהלקוח יהיה אחראי לו במקרה של אבדן הכרטיס או גניבתו.

ו. הפרשה לחובות מסופקים: במאוס 1986 הוציאה המפקחת על הבנקים חוזר, שלפיו נדרשו התאגידים הבנקאיים להפריש להפרשה כללית לחובות מסופקים, בדוחותיהם הכספיים בכל שנה מ-1985 ואילך, סכום שלא יפחת מ-0.2 אחוזים מהסכום הכולל של חבויות הלקוחות בסוף אותה שנה, וזאת עד שסך כל ההפרשה הכללית יגיע לשיעור של 3 אחוזים מסך כל החבויות של הלקוחות.

(3) הדיווח הכספי לציבור

א. דוחות כספיים חצי שנתיים: נקבע, שהחל מ-1985 ייסקרו הדוחות החצי-שנתיים בידי רואה החשבון.

ב. דוחות כספיים שנתיים: לקראת פרסום מאוזני 1985 אומצו ההנחיות החדשות של לשכת רואי החשבון בישראל בדבר דוחות כספיים מותאמים לאינפלציה (גילוי דעת מס' 36). אלו השינויים המשפיעים מהותית על הבנקאות:

(1) בסיס המדידה — מדד המחירים לצרכן בגין סוף תקופת הדיווח (שמתפרסם ב-15 לחודש לאחר תאריך המאזן) יישמש בסיס לתיאום הדוחות הכספיים, למעט פריטים הצמודים על פי חוזה למדד אחר. (עד לדוחות הכספיים של 1984, תואמו הדוחות על בסיס המדד הידוע שהתפרסם לפני תאריך המאזן).

(2) עתודה למסים — לראשונה נוצרה ברוחות הכספיים המותאמים לאינפלציה עתודה למסים נדחים בגין נכסים לא-כספיים בני פחת.

(3) תרגום דוחות כספיים של שלוחות בחו"ל — התקן הבינלאומי לחשבונאות מס' 21, שלפיו השפעת הפרשי השער בגין השקעות בשלוחות אוטונומיות בחו"ל תוצג בחשבונות ההון, אומץ על-ידי לשכת רואי החשבון בישראל, ובעקבות זאת — על-ידי הפיקוח על הבנקים. בתחום ההפרשה לחובות מסופקים הוצא חוזר, המבהיר את כללי הרישום החשבונאי בדבר הפרשות לחובות מסופקים ודרך הצגתם ברוחות הכספיים של תאגיד בנקאי. התאגידים הבנקאיים נדרשו, לראשונה, לגלות ברוחותיהם הכספיים את יתרת ההפרשה לחובות מסופקים ביום 31.12.1985, ובשנים הבאות — גם את רכיבי התנועה בהפרשה. נתונים אלה יוצגו בביאור, כשהם מותאמים להשפעת האינפלציה.

(4) מיסוי הבנקים

בשנת 1985 הקדיש הפיקוח על הבנקים מאמצים רבים לתיקון עיוותים במיסוי על מערכת הבנקאות, שקופחה יחסית ליתר הסקטור העסקי. הדברים אמורים במיוחד ב"חוק מס ההכנסה (תיאומים) בשל תנאי אינפלציה) (הוראת שעה) התשמ"ה-1985" — ובפרט בעניין שיעור ההפרשה המוכרת לשימור ההון: השיעור המירבי לבנקים היה 50 אחוזים בלבד מההכנסה החייבת, לעומת 70 אחוזים בסקטורים העסקיים האחרים. כתוצאה מפעילות הפיקוח על הבנקים, המליץ האוצר, בהצעת חוק הקבע למיסוי בתנאי אינפלציה, להשוות את השיעור ולהעמידו על 70 אחוזים גם לגבי מערכת הבנקאות. לדעת הפיקוח על הבנקים, שינוי זה אינו מבטל את האפליה-לרעה של מערכת הבנקאות לעומת מגזרים אחרים במשק בתחום המיסוי — לפיכך הגיש הפיקוח הצעות נוספות לתיקון עיוותים אחרים במיסוי מערכת הבנקאות.

(5) העברות שליטה

במהלך 1985, ובעקבות פירוקה של חברת "דנות", הוצעו למכירה מניות "פ.י.בי." שבידי "דנות". מניות אלו מקנות לבעליהן שליטה ב"בנק הבינלאומי הראשון לישראל". בנק ישראל הבהיר את מדיניותו שלא להגביר את הריכוזיות במערכת. במכרו שערכו מפרקי "דנות" רכש את השליטה איש העסקים ז'ק נאסר.

בחדשים הראשונים של שנת 1985 הגיע אל הפיקוח על הבנקים מידע, שעל פיו רכש איש העסקים דוד בלס למעלה מ-40 אחוזים מאמצעי השליטה ב"בנק הספנות" — ללא היתר. בעקבות זאת פעל בנק ישראל, וב-25.7.1985 נתמנה כונס נכסים לחבילת מניות זו. עד כה טרם נמכרו המניות.

(6) המעבר ל"שקל החדש"

בתהליך המעבר ל"שקל החדש", נתן הפיקוח על הבנקים הנחיות לבנקים בדבר הסדרי המעבר, הדריך אותם בפתרון הבעיות שנגעו להוצאות שיקים ולסליקה וכן סייע להם בהסברה לציבור.

(7) הפעלת המערכת של "חוק שיקים ללא כיסוי, התשמ"א-1981"

מספר הלקוחות המוגבלים במשך שנת 1985 עלה, והגיע בסופה לכ-16,500, לעומת כ-13,000 בסוף 1984. מספר הלקוחות שהוגבלו בנסיבות מחמירות עלה בסוף 1985 לכ-5,300.

לעומת כ־4,800 בסוף 1984. במספר החשבונות המוגבלים נרשמה יציבות — כ־25,300 בסוף 1985 לעומת כ־25,700 בסוף 1984.

(8) הביקורת על הבנקים

בשנת 1985 נערכו בבנקים למעלה מ־200 פעולות ביקורת; בעקבותיהן נשלחו אליהם כ־150 דוחות ביקורת, שהצביעו על ליקויים בתחומי הפעולה השונים של הבנקים, והם נדרשו לתקנם. ההתפתחויות במהלך השנה חייבו לשנות את סדרי העדיפויות בתכנית העבודה, שנקבעה בראשית השנה.

צוותי הביקורת עסקו בנושאים שונים, על־פי תחומי התמחותם. דגש מיוחד הושם על בחינת היבטים יציבותיים של הפעילות הבנקאית, ובפרט על בדיקתם של לוויים בעלי פוטנציאל סיכון גבוה במיוחד במערכת. התערעורת איכות תיקי האשראי, אף של לוויים שנחשבו בעבר כבטוחים חייב ניתוח של תיקי האשראי, הערכתם וכן בדיקת סבירות ההפרשה לחובות מסופקים של הבנקים השונים. זאת, תוך כדי בדיקה רחבה (כבשנים קודמות) של תיקי האשראי של הבנקים והביטחונות כנגדם. במסגרת זו נבחן גם יישומו של החוזר בנושא הטיפול בחובות בעייתיים.

(9) המעקב אחר המוסדות הבנקאיים והערכת פעילותם

מיתון הפעילות הכלכלית במשק ושיעורי הריבית הגבוהים, שליוו תהליך זה במהלך שנת 1985, הביאו לירידה באיכות תיק האשראי של המערכת הבנקאית. מכאן התחייבו מעקב וניתוח הדוקים יותר של קבוצות ההערכה המוסדית אחר יציבותם העסקית של הבנקים. תשומת הלב מוקדה במיוחד בבנקים בעלי הון נמוך יחסית, בבנקים שאינם משתייכים לקבוצות בנקאיות ובבנקים המאופיינים בפעילות עסקית המרוכזת במגזרים מסוימים.

לגבי חלק מהמוסדות, נדרשה לעתים מעורבות גדולה יותר בהכוונת פעילותם — למשל חיובם להגדיל את הונם ולשנות את מבנה הניהול שלהם.

הורחב והועמק המעקב אחר פעילותן של שלוחות הבנקים הישראליים בחו"ל. הדבר התבטא ביתר פירוט של הדוחות ובצמצום הפיגור בקבלתם. תשומת לב מיוחדת הוקדשה לפיתוח כלים לשם אבחון חשיפה של בנקים ישראליים, כולל שלוחות, למידת הסיכון במשק הישראלי.

(10) המידע והדיווח הסטטיסטי

הנושאים העיקריים שבהם חל שינוי בתחום זה בשנת 1985: הסטטיסטיקה השוטפת של המוסדות הבנקאיים בישראל החלה מתפרסמת במתכונת חדשה — "עוקדן נתונים", המאפשר פרסום שוטף של מידע; נקלט הדיווח לפי צו הערכויות המתוקן והוראת השעה, שנכנסה לתוקפה ב־1.7.85; מופץ דיווח הבנקים על לוויים גדולים; הדיווח על "נתונים לחישוב העלות האפקטיבית בחשבונות חח"ד וחשבונות עו"ש ביתרת חובה" נקלט החל בשנה זו מאוכלוסיית הלוויים כולה (קודם לכן חושבה העלות על־פי מדגם); הוכן ונקלט דיווח על חבויות של לווי בודד או של קבוצת לוויים, בעקבות הטלת המגבלות בנושא זה; נקלט דיווח חדש על כרטיסי בנק.

(11) המחקר הבנקאי

הנושאים העיקריים בתחום המחקר הבנקאי, שלגביהם פורסמו מחקרים ונכתבו ניירות עמדה בשנת 1985 היו:

(1) הפרשה לחובות מסופקים בבנקאות;

- (2) הקמת מערכת למדידת עלויות ייצור של השירותים בבנקים;
- (3) ניתוח תיאורטי של שיטת חישוב המירווחים הפיננסיים;
- (4) הגבלת החבות של לווה בודד ושל קבוצת לווים;
- (5) הבנקים כעושי שוק בשוק ההון הישראלי;
- (6) חשיפה וחסכון של הבנק בפני שינויים בלתי צפויים בשערי הריבית;
- (7) מדד לסיכון הפירמות בזמן אמיתי;
- (8) סקר ביטחונות במשק הישראלי;
- (9) הצעות ליישום מדד המח"ם (משך חיים ממוצע) ומודל החיסון במערכת הבנקאות;
- (10) ניתוח הגורמים להיווצרות שוני בשיעורי ריבית על פיקדונות ואשראים בין הבנקים בישראל;
- (11) פונקציה של טכנולוגיית ייצור ופיריון במערכת הבנקאות הישראלית;
- (12) מודל להתנהגות בנק כתנאי אינפלציה אי-יודאית.

(12) הפצתם של המידע והידע הבנקאי

כבכל שנה פורסמו הסקירה השנתית של המפקח על הבנקים לשנת 1984 בעברית, תמציתה בעברית ובאנגלית, דפדפת של הנתונים העיקריים על מערכת הבנקאות הישראלית באנגלית, הסטטיסטיקה השנתית לתקופה 1980–1984 בעברית ובאנגלית וכן הפרסומים הסטטיסטיים התקופתיים — החודשיים והרבעוניים. החוברת "סוגיות בבנקאות" מס' 5, ובה 4 מאמרים שצוינו בסקירה הקודמת, יצאה לאור. כמו כן נתפרסמו, או הוגשו לפרסום בכתבי עת בארץ ובחו"ל, עבודות מחקר בנושאי בנקאות שצוינו לעיל — מאמרים של עובדי בנק ישראל ומאמרים משותפים של עובדי הבנק וחוקרים חיצוניים.

(13) מסלוקת הבנקים

תהליך שכלולה של מערכת הסליקה הבינבנקאית נמשך בשנת 1985. חברת "מרכז סליקה בנקאי בע"מ", שהחלה לפעול ב-1.6.1982, הרחיבה במידה משמעותית את פעילותה, ומספר התנועות הממוכנות (זיכויים וחייבים על-פי הרשאה) הגיע בסוף 1985 לכ-4 מיליון בחודש. מיגוון הזיכויים המועברים דרכה התרחב, וכלל, נוסף על משכורות, גם עמלות לסוכנים, תשלומים לספקים, זיכויי ריבית ממוסדות כספיים וכד'. נקבעו הסדרים למעבר המסלוקה למטבע השקל החדש.

(14) הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

הוועדה דנה בנושאים שונים הנוגעים למערכת הבנקאות, ובהם: סקירת המפקחת על הבנקים על מערכת הבנקאות 1984; דוחות כספיים מותאמים לאינפלציה; חלוקת דיבידנדים על-ידי תאגידים בנקאיים; מגבלות על חבות של לווה בודד ושל קבוצת לווים; כללי הבנקאות (שירות ללקוח — גילוי נאות ומסירת מסמכים); כללי הבנקאות (שירות ללקוח) (יעוץ להשקעות); דו"ח כספי חצי שנתי של תאגיד בנקאי; ייפוי מאזנים; תיקונים לצו הערבויות; תיקון צו הבנקאות (פיקדונות ללא תנועה); דירקטוריון, ביקורת רואה החשבון של תאגיד בנקאי; כללים חשבונאיים והנחיות לדיווח כספי — הפרשות לחובות מסופקים; יום עסקים בבנקים; הגבלת אחריות לקוחות לנוזקים הנוגעים מאבדן או גניבה של כרטיסי בנק.

ב־1985 דנה הוועדה בנושאים אלה: יום עסקים בבנקים; גילוי נאות ומסירת מסמכים; ייעוץ להשקעות; פעילות "מנהלי תיקים" על חשבון לקוחותיהם בבנקים; הגבלת אחריות לקוחות לנזקים מאבדן או גניבה של כרטיסי בנק; זיכוי לקוחות בגין המחאות במטבע חוץ; חיובים על-פי הרשאה.

(16) בנקים ערביים והקמת בנק מקומי בשטחים

ככל שנה קיים הפיקוח על הבנקים בשנת 1985 את הפעילות הרגילה של ניהול נכסי הסניפים הסגורים של הבנקים הערביים ביהודה ובשומרון ובחבל עזה; זאת בתוקף תפקידה של המפקחת על הבנקים כממונה על הבנקים הערביים. החלטות שנתקבלו בדרג המדיני, כדי לשפר את איכות החיים בשטחים, כללו גם את האפשרות להקים בנק מקומי ביהודה ושומרון. הפיקוח על הבנקים סייע בשנת 1985 בעיצוב קווי מדיניות לפעילות עתידה של בנק כזה, וכן בחן כמה הצעות של יזמים להקמתו. ההצעות שנבחנו ב־1985 לא התממשו.

(17) מערך יחסי בנק-לקוח ופניות הציבור

השירות ללקוח במערכת הבנקאות עמד השנה בסימן הגברת המיחשוב והמיסוף — של הפעולות הבנקאיות שהלקוח מבצע בעצמו ובמיוחד: של ההודעות ללקוח, שאותו הוא יכול עתה להפיק בעצמו ובזמן אמיתי. כתוצאה מכך ירד מספר ההודעות הנשלחות לבית הלקוח, הודעות שהיו מגיעות באיחור רב.

תהליך הרציונליזציה של השימוש בשירותי בנק מצד הלקוחות, שהיה קשור בראשיתו (בשנת 1984) בשינוי הרגלי הצריכה של לקוחות — בעיקר מחמת התייקרותם הגדולה של השירותים הבנקאיים — נעצר בשנת 1985; זאת מפני הקפאת תעריפי העמלות — כתוצאה מעסקות החבילה השונות בשלהי 1984 ובמחצית הראשונה של 1985 ומהקפאת מחירי השירותים, עם הפעלת המדיניות הכלכלית החדשה בראשית יולי 1985.

בתחום זה דנה היחידה לשירותי בנק-לקוח בבקשותיהם של הבנקים השונים להעלות סוגי עמלות מסוימים מעל לשיעור הכללי. חלק מהבקשות אושרו, בעצה אחת עם המפקח על המחירים במשרד התעשייה והמסחר.

מספרן של פניות הציבור ירד בשנת 1985 ב־12 אחוזים. 1,828 מן הפניות (שמספרן היה השנה 2,720) היו תלונות נגד הבנקים, וכ־41 אחוזים מהן נמצאו מוצדקות.

(18) השתתפות המפקחת על הבנקים בוועדות

הצוות לבחינת יישום "חוק הבנקאות (שירות ללקוח) התשמ"א-1981": הצוות, בראשות המפקחת על הבנקים, שמונה ב־28.10.1983 בידי שר המשפטים, הגיש את הדוח שלו ב־20.1.1985, ובו מסקנות בשלושה נושאים עיקריים:

(א) גילוי נאות ללקוח בדבר זכויותיו והתחייבויותיו בעסקאות עם הבנק; (ב) קביעת כללים בדבר המועדים שבהם ייזקפו הזיכויים והחיובים לחשבון הלקוח; (ג) דרכי החישוב של סכומי הריבית, שהתאגיד הבנקאי גובה ומשלם, ושל מחירי השירותים שהוא נותן.

בעקבות המלצת הצוות הוכנו הצעות כללים בנושאים "גילוי נאות למסירת מסמכים" ו"ייעוץ להשקעות", וכן הצעה לחיקוק "חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981".

הוועדה להצעת הסדרים תחיקתיים בתחום שוק ההון: הצוות, בראשות מנכ"ל משרד המשפטים, שמונה בידי שר המשפטים ביום 28.10.1983, הגיש באוגוסט 1985 דוח, ובו מסקנות לגבי הסדרי החקיקה הרצויים בשלושה תחומים עיקריים: (א) מניפולציה אסורה וייצוב שערים בניירות ערך; (ב) סמכותו של חאגיד לרכוש מניות שהוא עצמו הנפיק, וגבולותיה; (ג) הסדרת מקצועות הייעוץ בניירות ערך וניהול תיקי השקעות בניירות ערך, ובכלל זה מתן שירותי ייעוץ וניהול תקינים במסגרת מערכת הבנקאות.

הוועדה לבחינת נושא קרנות להשקעות משותפות בנאמנות: הוועדה, בראשות יו"ר הרשות לניירות ערך, הגישה דוח ביום 31.10.1985, ובו הצעות לתיקון החקיקה בנושאים אלה: (א) מדיניות וקריטריונים לאישור קרנות חדשות והמשך פעולתן של הקרנות הקיימות; (ב) מבנה ההשקעות של הקרנות — פיזור נכסיהן; (ג) ה"מנהל" וה"נאמן" בקרנות — עקרונות פיקוח וכללי התנהגות; (ד) מערכת הפיקוח, הבקרה והדיווח על פעולות הקרנות; (ה) ההגנה על בעלי התעודות.

הוועדה לבחינת הבעיות העיקריות של מערכת הבנקאות בהווה ובעתיד הקרוב: הוועדה, בראשות המפקחת על הבנקים ובהשתתפות כלכלנים מהאקדמיה, בנקאים ורואי חשבון, מונתה בידי הנגיד ב-22.1.1985 והגישה את המלצותיה בראשית 1986. אלה העיקריות שבהן: אין לפגוע בדרך כלשהי במחויבות הממשלה על פי ההסדר, ויש להקדים ככל שניתן את פתרון הבעיות הכרוכות במימוש הסדר המניות הבנקאיות (שנחתם באוקטובר 1983), עם התקרב מועד מימושו. זאת תוך שילוב של אמצעים במיגון תחומים: פריסת הפדיון על פני חמש שנים נוספות באמצעות המרה לנייר ערך שהוא בן-המרה למניה בנקאית; שיפור נייר הערך המוצע באמצעות שינויים בזכויות ההצבעה של המחזיק בו; העלאת הפריין והיעילות של מערכת הבנקאות, באמצעות יישום המלצות שגיבשה ועדה זו וגורמים אחרים; שינוי מבנה ההון של מערכת הבנקאות באמצעות מחיקת חלק מהמניות שבבעלות הממשלה לאחר רכישתן מהציבור. הערכת הוועדה היא, שיישום המלצותיה — הכוללות גם המלצות בדבר רפורמות בשוק ההון ותחומים אחרים של פעילות בנקאית — עשוי להקטין במידה משמעותית את עלות מימושו של ההסדר לממשלה.

9. הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

א. הנפקת שטרי כסף ומעות

ב-12.5.1985 הונפק מטבע בן 100 שקלים, הנושא את דיוקנו של זאב ז'בוטינסקי. זהו השלישי בסדרת מטבעות, הנושאים את דיוקנאותיהם של אישים שהופיעו על שטרות כאותם עריכים, בהתאם למדיניות הבנק להנציה אישים אלה. הדיוקן מעוצב במתכונתם של מטבעות הרצל (10 שקלים) ובן-גוריון (50 שקלים). צד הערך ושאר מאפייניו הטכניים של המטבע הם כמו במטבע הרגיל באותו עריך.

בי"ח באלול התשמ"ה (4.9.1985) הוחלף המטבע בישראל — משקל ל"שקל החדש". השקל החדש שווה בערכו ל-1,000 שקלים ומחולק ל-100 אגורות.

ההחלטה להשאיר את שם המטבע הישראלי כ"שקל" ולהוסיף לו את המלה "חדש" באה לקיים את רצון המחוקק, שקבע בשנת 1969 כי שם המטבע הישראלי יהיה "שקל" — שם עברי המעוגן במקורות.

נקבע, כי בצד השקל החדש ימשיך השקל לשמש כהילך חוקי עד ליום 4.9.1986, כלומר שנה ממועד הכנסתו של השקל החדש למחזור, וזאת כדי לאפשר החלפה מסודרת של מחזור המזומנים במשק.

לוח ט' 10
תכונות המטבעות מסדרת השקל החדש

העריך	1 אגורה	5 אגורות	10 אגורות	1/2 שקל חדש	1 שקל חדש
הנושא	ספינה: ירכתיים מקושטים וגבוהים בצד ימין וחרטום ניגוח בצד שמאל, משוט הגה, חמישה משוטים, תא	לולב בין שני אתרוגים עם שוליים מנוקדים; הכתובת "שנת ארבע"	מנורת שבעת הקנים	נבל	פרח השושן והכתובת "יהד" בכתב עברי עתיק
מקור הנושא	הנושא הופיע על מטבע מתקופת הורדוס ארכיאלאוס (4 לפה"ס — 6 לספירה)	מטבע מן השנה הרביעית למלחמת היהודים ברומאים (69/70 לספירה)	מטבע מתקופת מתתיהו אנטיגנוס (40 — 37 לפה"ס)	חותם עברי של מעדנה בת המלך (ממלכת יהודה, המאה השביעית לפה"ס)	מטבע מחבל יהודה בתקופת השלטון הפרסי (המאות 6 — 4 לפה"ס)
תרכובת	נחושת 92% אלומיניום 6% ניקל 2%	נחושת 92% אלומיניום 6% ניקל 2%	נחושת 92% אלומיניום 6% ניקל 2%	נחושת 92% אלומיניום 6% ניקל 2%	נחושת 75% ניקל 25%
המשקל	2 גרם	3 גרם	4 גרם	6.5 גרם	4 גרם
הקוטר	17 מ"מ	19.5 מ"מ	22 מ"מ	26 מ"מ	18 מ"מ
השוליים	חלקים	חלקים	חלקים	חלקים	חלקים

החלפת המטבע נועדה להקל על השימוש היומיומי של הציבור במזומנים, ולהביא לייעול ולחיסכון בכל המערכות הממוכנות והאחרות שמתנהלים בהן רישומים בערכי מטבע. מידתן הקטנה של המעות מביאה לחיסכון בהוצאות ייצורן. מטבעות בשלושה ערכים – אגורה חדשה אחת, שקל אחד, וחמישה שקלים – חדלו לשמש הילך חוקי ביום כניסתו של השקל החדש למחזור.

להלן פירוט השטרות והמטבעות מסדרת השקל החדש ומקביליהם מסדרת השקל:

סדרת השקל החדש		סדרת השקל	
מטבעות	1 אגורה	מטבעות	10 שקלים
	5 אגורות		50 שקלים
	10 אגורות		100 שקלים
שטרות	1/2 שקל חדש	שטרות	500 שקלים
	1 שקל חדש		1,000 שקלים
	5 שקלים חדשים		5,000 שקלים
שטרות	10 שקלים חדשים		10,000 שקלים
	50 שקלים חדשים		

השטר החדש בן 50 שקלים חדשים נושא את דיוקנו של ש"י עגנון. בגב השטר מופיע קו הרקיע של ירושלים על רקע אותיות פורחות, ובחלק התחתון – ציור של עיירה כגולה. במבנה קשתי במרכז השטר רשומים באותיות זעירות שמותיהם של 18 מספריו של הסופר הדגול. הצבע השליט בשטר הוא סגול.

לוח ט' 11

מטבעות מסדרת השקל החדש התשמ"ה, שהוטבעו עד 31.12.1985

הערך	המיטבעה	מספר מטבעות
1 אגורה	המיטבעה הצרפתית	40,000,000
5 אגורות	המיטבעה הצרפתית	25,000,000
10 אגורות	מיטבעת שטוטגרט	45,000,000
1/2 שקל חדש	המיטבעה הצרפתית	15,000,000
1 שקל חדש	המיטבעה השוויצרית	29,088,000
שקל חדש (עם חנוכייה זעירה ¹)	המיטבעה השוויצרית	1,056,000

(1) ב' 6.12.1985 הוכנסה למחזור מהדורה מיוחדת של 1 ש"ח, שבצר הערך שלו הוטבעה חנוכייה זעירה והמלה "חנוכה" בעברית ובלועזית. צד הנושא הוא ללא שינוי. המטבעות נועדו לשמש כמעות חנוכה בארץ ובחור"ל וכן כפריט לאספנים.

לוח ט' 12
מטבעות מסדרת השקל, התשמ"ד והתשמ"ה

הערך	המיטבעה	הכמות
התשמ"ד		
10 אגורות חדשות	המדפיס הממשלתי י-ם	500,000
0.5 שקל	המדפיס הממשלתי י-ם	250,000
1 שקל	המדפיס הממשלתי י-ם	2,205,000
1 שקל	המיטבעה הקנדית	30,000,000
5 שקלים	המיטבעה הצ'יליאנית	9,000,000
5 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	8,389,400
10 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	31,950,200
10 שקלים (הרצל)	המיטבעה השוויצרית	2,002,500
10 שקלים (חנוכה)	המדפיס הממשלתי י-ם	2,000,000
50 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	13,993,658
50 שקלים (בן-גוריון)	המיטבעה הצרפתית	1,000,000
100 שקלים	המיטבעה הקנדית	15,000,000
100 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	15,028,433
התשמ"ה		
1 שקל	המדפיס הממשלתי י-ם	500,000
5 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	250,005
10 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	15,864,436
10 שקלים	מיטבעת שטוטגרט	10,000,00
50 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	1,000,100
100 שקלים	המדפיס הממשלתי י-ם	19,637,806
100 שקלים (חנוכה)	המדפיס הממשלתי י-ם	2,000,000
100 שקלים (ז'בוטינסקי)	המיטבעה הצרפתית	2,000,000

ב. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

בשנת 1985 הנפיק בנק ישראל, לכבוד ליום העצמאות התשמ"ה, מטבע שנושאו "הישגי המדע בישראל". הונפקו שתי מהדורות כסף (בהרכב 850 אלפיות כסף ו-150 אלפיות נחושת) — רגיל וקשוט, ומהדורה קשוטה של זהב (בהרכב 900 אלפיות זהב ו-100 אלפיות נחושת).

להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים חלקים; כותרת שוליים בכתב עברי עתיק — "שנת ל"ז למדינת ישראל".
 כסף קשוט: ערך נקוב 2 שקלים; משקל 28.8 גרם; קוטר 37 מ"מ; שוליים חלקים; כותרת שוליים בכתב עברי עתיק — "שנת ל"ז למדינת ישראל".
 זהב קשוט: ערך נקוב 10 שקלים; משקל 17.28 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים מחורצים.

לוח ט' 13
כמויות הנפקה מעורכנות של מטבעות זיכרון, התשמ"ה והתשמ"ו

המטבע	המיטבעה	הסוג	כמות ההנפקה	מספר המטבעות שהושחתו	כמות ההנפקה המעורכנת
יום העצמאות					
התשמ"ה (הישגי המדע בישראל)	פריס	רגיל	10,000	1,400	8,600
	שטוטגרט	קשוט	9,000	600	8,400
	אוטווה	זהב	4,000	760	3,240
אתרים בארץ הקודש					
התשמ"ו (כפר נחום)	פריס	רגיל	9,000	2,800	6,200
	שטוטגרט	קשוט	8,000	1,600	6,400
	ברן	זהב	3,000	325	2,675
חנוכה					
התשמ"ו (חנוכייה מאשכנז)	פריס	רגיל	12,000	—	12,000
	ברן	קשוט	11,000	—	11,000

בכל שנה הונפק ב-1985 מטבע חנוכה; נושאו הפעם "חנוכייה מאשכנז מן המאה ה"ז".
הונפקו שתי מהדורות כסף (בהרכב 850 אלפיות כסף, ו-150 אלפיות נחושת) — רגיל וקשוט.
להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר: 30 מ"מ; שוליים חלקים.
כסף קשוט: ערך נקוב 2 שקלים; משקל 28.8 גרם; קוטר: 37 מ"מ; שוליים מחורצים.
כן הונפק בשנת 1985 המטבע הרביעי בסדרה "אתרים בארץ הקודש", שהוקדש לכפר
נחום. הונפקו שתי מהדורות כסף (850 אלפיות כסף ו-150 אלפיות נחושת) — רגיל וקשוט —
ומהדורת זהב קשוט (900 אלפיות זהב ו-100 אלפיות נחושת). למטבע זה, כמו לאחרים בסדרה,
12 צלעות.

להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב חצי שקל; משקל 7.2 גרם; קוטר 23 מ"מ; שוליים חלקים.
כסף קשוט: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים מחורצים.
זהב קשוט: ערך נקוב 5 שקלים; משקל 8.63 גרם; קוטר 22 מ"מ; שוליים מחורצים.
כן הונפק בשנת 1985 מטבע מכסף, שנושאו הוא "אנייה עברית עתיקה".
המטבע הונפק במהדורה אחת — כסף רגיל (בהרכב 850 אלפיות כסף ו-150 אלפיות
נחושת).

להלן תיאורו:

ערך נקוב: שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים חלקים.
כבשנים קודמות, הוטבעה בשנת 1985 סדרה מיוחדת בת 5 מטבעות, בעריכים 1 שקל, 5
שקלים, 10 שקלים, 50 שקלים ו-100 שקלים — בעובי כפול (סוג Piefort). המטבעות בעריכים
1 שקל, 10 שקלים ו-100 שקלים עשויים מקופר-ניקל, והעריכים 5 שקלים ו-50 שקלים —
מברונזה. הונפקו 15,000 סדרות כאלה.

בסוף שנת 1985 הסתכם ערך המזומנים במחזור בכ-648 מיליוני ש"ח — גידול בן 300 אחוזים יחסית לסוף שנת 1984. במונחים ריאליים גדל המחזור במהלך השנה ב-40 אחוזים — רובם במחצית השנייה. עיקר הגידול הריאלי מוסבר בהאטת קצב עלייתם של המחירים בחודשים האחרונים של השנה, כתוצאה מהפעלת התכנית הכלכלית לייצוב המשק. מספר השטרות במחזור המטבע מהעריכים שהיו פעילים השנה (5,000 שקלים ו-5 ש"ח, 10,000 שקלים ו-10 ש"ח, 50 ש"ח) הסתכם ב-41.1 מיליוני יחידות — ירידה משמעותית לעומת השנים הקודמות. ירידת מספר השטרות מוסברת בעיקרה בהנפקת שטרות בעלי ערך ריאלי גבוה בסוף 1984 (5,000 שקלים ו-10,000 שקלים) ובשנת 1985 (50 שקלים חדשים) ובהחלפת שטרות מעריכים נמוכים במעות.

לוח ט"ז

שטרות ומעות במחזור מסדרת השקל ומסדרת השקל החדש, סוף שנת 1985

שטרות		מעות	
העריך	הכמות (מיליוני יחידות)	העריך	הכמות (מיליוני יחידות)
סדרת השקל		סדרת השקל	
1 שקל	7.2	1 אגורה חדשה	96.2
5 שקלים	2.2	5 אגורות חדשות	56.5
10 שקלים	2.2	10 אגורות חדשות	312.2
50 שקלים	7.6	½ שקל	64.8
100 שקלים	5.9	1 שקל	183.8
500 שקלים	4.3	5 שקלים	43.9
1,000 שקלים	11.6	10 שקלים	113.2
5,000 שקלים	2.3	50 שקלים	13.2
10,000 שקלים	5.7	100 שקלים	36.8
סך כל השטרות		סך כל המעות	
מסדרת השקל	49.0	מסדרת השקל	920.6
סדרת השקל החדש		סדרת השקל החדש	
5 שקלים חדשים	3.4	1 אגורה	31.3
10 שקלים חדשים	24.2	5 אגורות	11.7
50 שקלים חדשים	5.5	10 אגורות	31.6
		½ שקל חדש	7.8
		1 שקל חדש	16.0
סך כל השטרות מסדרת השקל החדש	33.1	סך כל המעות מסדרת השקל החדש	98.4

ד. בלאי וצריכה של מעות

במשך שנת 1985 הוכרזו 36 מיליוני שטרות מסדרת השקל כבלויים. צריכת השטרות – המוגדרת כמספר השטרות שנתבלו בתוספת הגידול במחזור – הסתכמה ב־84.9 מיליוני יחידות. צריכת השטרות מסדרת השקל הסתכמה עד לתחילת החלפת הסדרות ב־51.2 מיליוני יחידות. מעת ההחלפה ועד סוף השנה נצרכו 33.2 מיליוני יחידות מסדרת השקל החדש.

לוח ט' 15

המטבעות והמעות מסדרת השקל שנספגו מ־4.9.1985 עד 31.12.1985

העריך	הכמות במחזור ב־3.9.1985 (מיליונים)	הספיגה עד סוף 1985 (מיליונים)	הכמות במחזור בסוף 1985 (מיליונים)	שיעור הספיגה (אחוזים)
מעות				
1 א"ח	96.3	0.1	96.2	0.1
5 א"ח	56.6	0.1	56.5	0.2
10 א"ח	312.8	0.6	312.2	0.2
חצי שקל	65.2	0.4	64.8	0.6
1 שקל	193.1	9.3	183.3	1.8
5 שקלים	48.3	4.4	43.9	9.2
10 שקלים	125.6	12.3	113.2	9.8
50 שקלים	15.7	2.5	13.2	15.9
100 שקלים	51.8	15.0	36.8	29.0
סך כל המעות	965.4	44.7	920.6	6.4
שטרות				
1 שקל	7.2	0.0	7.2	0.2
5 שקלים	2.2	0.0	2.2	0.3
10 שקלים	2.2	0.0	2.2	0.3
50 שקלים	11.0	3.4	7.5	31.1
100 שקלים	8.6	4.2	4.3	49.8
500 שקלים	10.2	4.3	5.9	42.1
1,000 שקלים	18.4	6.8	11.6	36.8
5,000 שקלים	10.6	8.3	2.3	78.7
10,000 שקלים	37.8	32.1	5.7	84.8
סך כל השטרות	108.2	59.1	48.9	54.6

לוח ט"ז
המטבעות במחזור לפי העריך¹ בסוף השנה, 1984 ו-1985

1985		1984		
אלפי שקלים חדשים	אלפי שקלים חדשים	אלפי שקלים חדשים	אלפי שקלים חדשים	
אחוזים	אחוזים	אחוזים	אחוזים	
—	43.2	—	43.2	שטרי כסף מסדרת הלירות
				שטרי כסף מסדרת השקל
—	7.1	—	7.2	1 שקל
—	11.2	—	11.3	5 שקלים
—	22.4	—	22.7	10 שקלים
—	377.4	—	499.2	50 שקלים
—	592.9	1	2,025.6	100 שקלים
—	2,136.7	2	3,254.3	500 שקלים
2	11,628.0	15	22,655.6	1,000 שקלים
2	11,285.4	52	82,165.6	5,000 שקלים
10	57,481.5	30	47,816.2	10,000 שקלים
14	83,542.6	100	158,457.7	סך הכול
				שטרי כסף מסדרת השקל החדש
3	17,209.9			5 שקלים
39	241,833.4			19 שקלים חדשים
44	274,953.6			50 שקלים חדשים
86	533,996.9			סך הכול
100	617,582.7	100	158,500.9	סך כל השטרות
—	19.6	1	19.8	מעות מסדרת הלירות
				מעות מסדרת השקל
—	0.9	—	0.9	1. אגורה חדשה
—	2.8	—	2.8	5 אגורות חדשות
—	31.2	1	31.4	10 אגורות חדשות
—	32.4	1	33.1	½ שקל
1	183.8	6	173.4	1 שקל
1	219.3	6	194.8	5 שקלים
4	1,132.4	31	966.7	10 שקלים
2	659.7	13	415.0	50 שקלים
12	3,679.2	41	1,283.5	100 שקלים
20	5,941.7	99	3,101.6	סך הכול
				מעות מסדרת השקל החדש
1	313.1			1 אגורה
2	585.4			5 אגורות
11	3,162.2			10 אגורות
13	3,911.0			½ שקל חדש
53	15,998.4			1 שקל חדש
80	23,970.1			סך הכול
100	29,931.4	100	3,121.4	סך כול המעות
	647,514.1		161,622.3	סך כל שטרי הכסף והמעות
	15.5		15.5	מטבעות זיכרון מסדרת הל"י
	8.5		6.1	מטבעות זיכרון מסדרת השקל
	24.0		21.6	סך הכול
	647,538.1		161,643.9	סך כל היתרות במחזור

(1) כולל שטרי כסף שנותרו במחזור.

ה. ספיגת שטרות ומעות מסדרת השקל

בלוח ט' 16 מפורטות הכמויות שנספגו ושיעורי הספיגה של שטרות ומעות מסדרת השקל החל מ-4.9.1985 ועד סוף השנה.

ו. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ועדה זו עוסקת בתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון, שמנפיק בנק ישראל. היא ממליצה בפני הנגיד על הצעות העיצוב הנראות לה מבין אלו שמגישים האמנים המשתתפים במכרזי הבנק. (רשימת חברי הוועדה מופיעה בסוף הפרק.)

10. פעילות בנק ישראל במטבע חוץ

פעילותה של מחלקת מטבע חוץ מתרכזת בניהול יתרות מטבע החוץ של בנק ישראל ובפעולות בנקאיות במטבע חוץ למען הממשלה והבנקים המסחריים. בהתאם לסעיף 37 בפרק השביעי של "חוק בנק ישראל, התשי"ד – 1954", מוגבלות עסקות הבנק במטבע חוץ לעסקאות עם ממשלת ישראל, עם המוסדות הלאומיים, עם בנקים מסחריים בארץ ובחו"ל, עם מוסדות פיננסיים בין לאומיים ועם ממשלות זרות.

מדיניות ניהולן של היתרות שואפת, כמו בעבר, להשיג תשואה נאותה על ההשקעות, תוך סיכון מזערי של יתרות מטבע החוץ. מחלקת מטבע חוץ משקיעה את היתרות במוסדות פיננסיים בחו"ל, ומשתמשת לשם כך במכשירי השקעה מגוונים. לשם הזהירות, מושקעות היתרות בניירות ערך של מספר ממשלות או בערבותן, או מופקדות בבנקים מבוססים בלבד, לפי רשימה מוגבלת; כן מושם דגש על פיזור גדול של ההשקעות. הקשיים הרבים שפקדו את מערכת הבנקאות הבינלאומית בשנים האחרונות, חלקם עקב קשיי החזר החובות של המדינות המתפתחות, חייבו את מחלקת מטבע חוץ להגביר את המעקב אחר יציבותם הפיננסית של בנקים בינלאומיים, ולערוך את ההתאמות הנדרשות בהשקעותיה במוסדות שונים.

גם השנה הודגשה בניהול היתרות הבטחת נזילות ההולמת את צורכי המשק הישראלי, למקרה של היווצרות צורך מידי להשתמש ביתרות מטבע חוץ. ב-1985 התרכזה ירידת היתרות בעיקר במחצית הראשונה של השנה, והסתכמה בכ-650 מיליוני דולרים עד חודש יוני. המדיניות הכלכלית שנקטה הממשלה מחודש יולי תרמה להתייצבות היתרות במחצית השנייה של 1985, והסיוע האמריקאי העלה אותן במידה ניכרת בשליש האחרון של השנה. במוצע שנתי ירדו היתרות ב-1985 ב-16 אחוזים, לאחר ירידה של 10.9 אחוזים בשנת 1984.

לצורך ניהול ההשקעות במטבע חוץ, מוקדשת תשומת לב ניכרת למעקב אחר ההתפתחויות השוטפות והצפויות בתחום שערי החליפין בין המטבעות הבינלאומיים המרכזיים, וכן לשיעורי הריבית על מטבעות שונים. מאז מארס 1985 נחלש שער הדולר במידה ניכרת, יחסית למטבעות אחרים, וזאת בניגוד למגמת ההתחזקות שאפיינה אותו מתחילת שנות השמונים. שיעורי הריבית על הדולר, שהחלו לרדת במחצית 1984, המשיכו לרדת במרוצת 1985. הפער בין הריבית על הדולר לבין הריבית על מטבעות אחרים הצטמצם השנה. ההתפתחויות בתחומים אלה הובאו בחשבון בקביעת טווח הזמן של השקעת היתרות והרכבן המטבעי. הרווחים מיתרות מטבע החוץ הגיעו השנה ל-422 מיליוני דולרים, לעומת 286 מיליון בשנת 1984.

מחלקת מטבע חוץ משמשת בנקאי למשרדי הממשלה העוסקים ביבוא וביצוא. המחלקה מטפלת בתשלומי המשרדים בחו"ל, בפתיחת אשראים דוקומנטריים ובמתן ערבויות ביצוע לפעולות סחר של הממשלה. כמו כן מטפלת המחלקה בעסקאות הנובעות מהסכמי סחר דו-

צדדיים וגובה שקים כמטבע חוץ המתקבלים במשרדי הממשלה. המחלקה מסייעת לגורמים ממשלתיים העוסקים בתחומי הסחר הבינלאומי גם בהכנת התקשרויות חוזיות והסכמי סחר, ומבצעת תשלומים ותקבולים כמטבע חוץ הקשורים לפעילויות הלא-מסחריות של הממשלה. מחלקת מטבע חוץ מנהלת את חשבונות מטבע החוץ (פת"ס ופת"ח) של הבנקים המסחריים, המופקדים בבנק ישראל על פי הוראות הנזילות, ומבצעת למען הבנקים תשלומים ותקבולים כמטבע חוץ עם מוסדות פיננסיים בחוץ לארץ.

מחלקת מטבע חוץ מנהלת – מתוקף תפקידו של בנק ישראל כבנק מרכזי – את המסחר היומי כמטבע חוץ תמורת שקלים. מאז יולי 1984 מתנהל המסחר לפי שער יומי אחד, הנקבע בצהריים, לכל העסקאות של אותו יום.

שערי הקנייה והמכירה של הדולר, שקובעים הבנקים המסחריים ללקוחותיהם, משמשים בסיס לחישוב השער היציג של הדולר, שמפרסם בנק ישראל. השער היציג למטבעות האחרים מחושב על פי שערי החליפין ביניהם לבין הדולר בשוקי הכספים בעולם.

11. פעולות בנק ישראל כמייצג המדינה במוסדות פיננסיים בינלאומיים

א. קרן המטבע הבינלאומית

ישראל חברה בקרן המטבע הבינלאומית מאז 1954, ומיוצגת בה על-ידי בנק ישראל. בסוף 1985 נמנו בקרן המטבע 149 מדינות-חברות. רוב רובן של המדינות החברות בקרן המטבע מאורגנות כ-22 קבוצות, ולכל קבוצה מנהל, המייצג אותה בהנהלת הקרן. ישראל כלולה בקבוצה אחת עם הולנד, יוגוסלביה, רומניה וקפריסין. כוח ההצבעה של קבוצה זו הוא 40,425 קולות, השקולים כנגד 4 אחוזים.

כ-30 מדינות מסתייעות כיום באשראי של קרן המטבע, במסגרת הסכמי stand-by, ועל-פי הסכמים אלה, מתחייבות המדינות המסתייעות להפעיל תכניות כלכליות להבראת משקיהן; הנהלת קרן המטבע מאשרת תכניות אלו, וסגל הכלכלנים של הקרן מפקח על ביצוען. האשראי שקרן המטבע מעניקה במסגרת זו הסתכם בסוף 1985 ב-9.9 מיליארדי ז"מ¹⁴. לאחר תקופה של כמה שנים, שבה גדל מאוד מספר המדינות שנוקקו לסיועה של קרן המטבע, מסתמנת לאחרונה התייצבות במספרן, וירידה מוחלטת בהיקף האשראי המוענק במסגרת זו.

תקנות קרן המטבע מחייבות את כל החברות בה לנהל התייעצויות תקופתיות (בדרך כלל – אחת לשנה) על מצבן הכלכלי. לקראת התייעצות כזאת, ביקרה בארץ במאוס 1986 משלחת של כלכלני הקרן, ובראשה המשנה למנהל המחלקה האירופית. במהלך שהותה נפגשה המשלחת עם גורמים שונים, מהסקטור הפרטי ומהסקטור הציבורי – כדי לקבל תמונה מאוזנת על מצב המשק הישראלי. נוסף על כך הסתייע צוות המשלחת בכלכלני בנק ישראל ובכלכלני משרד האוצר בניתוח המגמות המקרו-כלכליות והמדיניות הכלכלית. בסיכום ראשוני של ממצאיהם, הדגישו כלכלני הקרן את הצורך להתמיד בתכנית הכלכלית לייצוב המשק, ולהביא לצמצום נוסף בהוצאות הממשלה.

ב. קבוצת הבנק העולמי

הבנק העולמי מכיל בתוכו שלוש מסגרות נפרדות בעלות יעדים שונים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), התאגיד הבינלאומי לפיתוח (IDA) והחברה הבינלאומית למימון (IFC). ישראל חברה בכולן, ומיוצגת בהן על-ידי בנק ישראל.

¹⁴ זכויות משיכה מיוחדות. ברבע הראשון של 1986 היתה יחידת זמ"מ שווה כממוצע ל-1.13 דולרים של ארה"ב.

עיקר הפעילות של הבנק העולמי מתנהל באמצעות ה-IBRD. ההלוואות שאושרו במסגרת זו היו ב-1984 כ-74 אחוזים מסך ההלוואות והמענקים שחילק הבנק העולמי באותה שנה. ה-IBRD מלווה לממשלות של מדינות מתפתחות, שבהן רמת ההכנסה לנפש היא 2,910 דולרים ומטה לשנה. הכספים מיועדים בעיקר לפרויקטים הקשורים בבניית תשתית כלכלית. בשנת 1985 אישר ה-IBRD הלוואות בסך 11.4 מיליארדי דולרים, לתקופות של 15 עד 20 שנה. מאז 1975 אין ישראל זכאית להלוואות הבנק, כי רמת ההכנסה לנפש גבוהה בה יחסית. ברם, בזכות חברותה במוסד יכולות חברות ישראליות להשתתף במכרזים בינלאומיים לפרויקטים שבמימון הבנק העולמי.

ה-IDA מממן פרויקטים חברתיים וכלכליים במדינות מתפתחות, שבהן רמת ההכנסה לנפש נמוכה יחסית — כ-800 דולרים ומטה לשנה. מענקי ה-IDA ניתנים לממשלות או לגופים ציבוריים לתקופות ארוכות (40 עד 50 שנה), ללא ריבית (מלבד "דמי שימוש" של 0.75 אחוזים לשנה). מאז תחילת חברותה של ישראל ב-IDA סיווגה אותה רמת ההכנסה לנפש בין הארצות שאינן זכאיות למענקיו. קשריה של ישראל עם המוסד הזה מתרכזים אפוא בשני מישורים: (א) השתתפות של חברות ישראליות במכרזים לפרויקטים שבמימון. (ב) תרומה במטבע מקומי להון המוסד.

כ-22 אחוזים מכלל ההלוואות שאישר הבנק העולמי השנה היו הלוואות של ה-IDA. ה-IFC מיועד למתן הלוואות ולרכישת מניות במפעלים ובחברות כלכליות בסקטור הפרטי במדינות מתפתחות, המתקשות להשיג מימון ממקורות אחרים. כדי להגביר את הביטחון של השקעות ישראליות במדינות מתפתחות, מגבירות חברות ישראליות את מאמציהן למשוך את ה-IFC לשותפויות משולשות בעסקאות אלו. בשנת 1985 התחזק התהליך, שהחל ב-1983, להקמת שותפויות משולשות מסוג זה — שבהן תוכל ישראל לייצא טכנולוגיה וניהול להרחבת מפעלים קיימים ולהשתתף בהקמת מפעלים חדשים, בהשתתפותם של ה-IFC וגורמים כלכליים פרטיים במדינות מתפתחות.

בנק ישראל מספק מידע שוטף ומפורט על פרויקטים של הבנק העולמי לכ-450 מפעלים וגופים כלכליים ישראלים, כדי לעודד השתתפות ישראלית במכרזים שמממן הבנק העולמי. ב-1985 נחתמו במסגרת זו חוזים בסך עשרות מיליוני דולרים. ישראל הצטרפה ל-IFC כחברה לא אזורית בשנת 1976.

ג. הבנק הבינאמריקאי לפיתוח (BID)

הבנק הבינאמריקאי לפיתוח הוא המוסד הגדול ביותר לפיתוח כלכלי-חברתי, הפועל באמריקה הלטינית, וחברותה של ישראל במוסד זה מאפשרת לחברות ישראליות להשתתף במכרזים לפרויקטים שבמימון.

12. המחקר הכלכלי

בבכל שנה, כולל דוח בנק ישראל חלק ניכר מהמחקר השוטף בכלכלת ישראל, המתנהל במחלקת המחקר של הבנק. מחקרים שוטפים אחרים, שכלכלני המחלקה עסקו בהם במשך שנת 1985, הם:

1. שני דוחות של הנגיד על עליית אמצעי התשלום. (ראה להלן, סעיף 13, פרסומי בנק ישראל).

2. שתי סקירות של ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים.

3. תקציב לאומי לשנת 1985 (בשיתוף עם משרד האוצר והרשות לתכנון כלכלי).

4. סקירות פנימיות של ההתפתחויות המוניטריות והמדיניות המקרו-כלכלית.
5. נתונים עיקריים על המשק (פרסום שבועי).
- נוסף על המחקר השוטף נערכו כמה מחקרים בסיסיים, ומתוכם פורסמו:
 1. המס האינפלציוני על בסיס הכסף, הסובסידיה האינפלציונית הגלומה באשראי המוזהב והשפעתם על תהליך האינפלציה בישראל.
 2. עורך הביקוש לעבודה, ציפיות אינפלציוניות והשערת אי-התחלופה, 1968 עד 1980.
 3. משקל הערך המוסף המקומי ביצוא.
 4. מבוא: מחקרים אמפיריים על הביקוש לכסף בישראל.
 5. אומדנים חדשים של הביקוש לכסף בישראל.
 6. שתי סוגיות בביקוש לאמצעי תשלום בישראל, 1970 עד 1981.
 7. בחינת יציבותו של הביקוש לכסף בישראל, 1965 עד 1983.
 8. אי-הרברסליות של הקשרים בין האינפלציה ליתרות הריאליות של אמצעי התשלום.
 9. כדאיות ההשקעה בכבישים בישראל.
 10. התערעורתה של עסקת חבילה ב' – המדיניות הכלכלית הישראלית נגד האריתמטיקה.
 11. הערכת השפעת האבטלה על המצוקה הכלכלית-חברתית ועל היצע העבודה במשק.
 12. השפעת האינפלציה על גביית המסים.
 13. סדרות מלאי ההון בישראל, 1960 – 1984.
- מחלקת המחקר מפרסמת גם סדרת מאמרים לדין, שבה מוגשות לציבור הכלכלנים בארץ טיוטות של מחקרים, לפני פרסומם הסופי. בשנת 1985 הופיעו במסגרת הסדרה המחקרים הבאים:
 1. הרגישות של הצמדת שכר ואופיים של הסכמי השכר בישראל.
 2. שיעורי תשואה בתעשייה הישראלית: ההשפעות של התערבות הממשלה, הסיכון ומבנה הענפים.
 3. שונות המחירים היחסיים כתנאי האינפלציה בישראל והשלכותיה על שיעור הריבית.
 4. מבחן אמפירי של תיאוריות מתחרות על הגורמים הקובעים את סיכון המדינה.
 5. טיב התחזיות של התקציבים הלאומיים בישראל (1983 – 1959).
 6. האינפלציה כגורם שיווי משקל של השכר הריאלי.
 7. התפתחות רמת ההשכלה של היהודים באוכלוסייה ובכוח העבודה בישראל, 1950 – 1980.
- בתהליך עבודה נמצאים מחקרים רבים, בתחומים מגוונים. להלן רשימת הנושאים העיקריים שבמחקר:
 1. אמידת הציפיות לאינפלציה מתוך שוק איגרות החוב הצמודות.
 2. שונות המחירים היחסיים במשטרי שערי חליפין שונים.
 3. אינפלציה, שכר ומחירי יבוא בישראל.
 4. תרומת האינפלציה לגודלו של ענף הבנקאות בישראל.
 5. אי-ודאות ודינמיקה של מחירים – גישה מיקרו-כלכלית.
 6. תכונות סדרתיות של האינפלציה.
 7. מדיניות האטת הפיחותים וכוונות בשוקי הנכסים המקומיים.
 8. מודל אקונומטרי למשק הישראלי.
 9. השפעת החוב הפנימי והחוב החיצוני על הצריכה הפרטית.
 10. הזיקה בין החיסכון הפרטי לבין החיסכון הממשלתי.
 11. השפעת גורמים דמוגרפיים על החיסכון הפרטי.
 12. הביקושים לנכסים נזילים.

13. התפתחות שיעורי הריבית בישראל.
14. השפעת האינפלציה ושיעור הנזילות על גביית מס מהדפסת כסף.
15. התפתחות התמיכות למוצרי יסוד.
16. התפתחות הפרשי השכר בין גברים ממוצא שונה.
17. מבנה האבטלה בישראל.
18. הביקוש לזרובות מטבע חוץ בישראל.
19. קביעת סל המטבעות הרצוי לניהול מדיניות שער החליפין.
20. שיעורי החיסוי — גורמיהם והשפעתם.
21. מדדים לרווחיות היצוא.
22. השוק השחור למטבע חוץ בישראל.
23. השפעת המימון והסובסידיות לדיור על הביקוש לדיור.
24. התפתחות התיירות לישראל.
25. התקדמות טכנולוגית, מחקר ופיתוח ופיריון בתעשייה.

13. פרסומי בנק ישראל

בשנת 1985 הוציא בנק ישראל לאור את הפרסומים האלה:

- א. מחלקת המחקר
 - דין וחשבון לשנת 1984;
 - עיקרי דין וחשבון 1984;
 - לוח אירועים כלכליים, 1984;
 - ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים, 37, 38 (עברית-אנגלית);
 - סקר בנק ישראל, 59, 60;
 - תקציב לאומי לשנת 1985;
 - דוח הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה שבין 30.6.1984 ל-30.11.1984;
 - דוח הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה שבין 30.11.1984 ל-31.3.1985;
 - תיק נתונים עיקריים על המשק הישראלי (עוקדן, עדכון שבועי, עברית-אנגלית);
 - סדרות מלאי ההון בתעשייה בישראל, 1960 עד 1984;
 - משקל הערך המוסף המקומי ביצוא;

Annual Report, 1984;

Economic Development In Judea-Samania and the Gaza District, 1981-82;

Main Points of the Annual Report, 1984;

The Israeli Economy — Facts in Figures, 1985;

Economic Review, 56, 57;

National Budget, 1985;

Changes in the Wage Structure of the Civil Service and Rising Inflation.

ב. המפקח על הבנקים

- מערכת הבנקאות בישראל, סקירה שנתית, 1984;
- מערכת הבנקאות בישראל, עיקרי הסקירה השנתית, 1984;
- סטטיסטיקה שנתית של המוסדות הבנקאיים, 1980 — 1984 (דרלשוני, עברית ואנגלית);

סטטיסטיקה של המוסדות הבנקאיים (חודשי, דו-לשוני — עברית ואנגלית, עד חוברת מארס 1985);

סטטיסטיקה שוטפת של המוסדות הבנקאיים (עוקדן, עדכון חודשי, דו לשוני — עברית ואנגלית), מאפריל 1985;

אשראי בנקאי לפי ענפי המשק (רבעוני) — עד חוברת יוני 1984;

מדריך לסניפי המוסדות הבנקאיים בישראל, ליום 1.1.1985;

סוגיות בבנקאות מס' 5;

הוראות להכנת דוח כספי שנתי של בנק;

דוח הצוות לבחינת יישום חוק הבנקאות;

Banks in Israel — Selected Figures, 1984.

ג. חשב הבנק

דוחות כספיים לשנת 1984;

Financial Statements for the year 1984.

ד. מינהל מילוות המדינה

כללים ולוחות לחישוב סכומי הפדיון בשקלים של מילוות (רבעוני);

איגרות מדינת ישראל (בונדס) — איגרות חוב ושטרי חיסכון, רשימת עיכובים (חודשי, שנתי).

ה. מחלקת המטבע

סקירה שנתית, 1984.

ו. היועץ המשפטי

בנק ישראל — דינים והוראות (עדכון).

ז. המפקח על מטבע חוץ

הוראות הפיקוח על מטבע חוץ (חוזרי המפקח);

מצבת החובות במטבע חוץ (רבעוני).

ח. המחלקה המוניטרית

ההתפתחויות בשוק ההון יולי-ספטמבר 1984;

ההתפתחויות בשוק ההון, סקירה שנתית 1984.

ט. מחלקת מטבע חוץ

שערי החליפין של המטבע הישראלי, 1948 עד 1984;

שיעורי ריבית על פיקדונות פת"ם בבנק ישראל, 1978—1984.

שערים יציגים (דף שבועי).

י. לשכת הנגיד

כלכלה וחברה במבחן הזמנים, מבחר מאמרי דוד הורוביץ.

דינים וחשבונות כספיים

לשנת 1985

בנק ישראל
מאזן ליום 31 בדצמבר 1985 (י"ט בטבת התשמ"ו)
 (מיליוני שקלים חדשים)¹

31 בדצמבר 1984	31 בדצמבר 1985	ביאור	31 בדצבר 1984	31 בדצמבר 1985	ביאור
162	648	שטרי כסף ומעות במחזור			תביעות כלפי חוץ לארץ
67	175	6 זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו	1,979	5,576	זהב, מטבע חוץ וניירות
		חשבונות קרן המטבע הבינלאומית	1	2	ערך במטבע חוץ
11	26	7 והתחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ	1,980	5,578	נכסים אחרים במטבע חוץ
		פיקדונות של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים	2,001	7,380	2 אשראי לממשלה
		פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה	669	—	חוב ארוך מועד
473	1,066	ושל המוסדות הלאומיים	2,670	7,380	מקדמות ארעיות
—	303	פיקדונות הממשלה במטבע מקומי			הלוואות
473	1,369	פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים	107	294	3 במטבע חוץ
		בישראל	188	98	במטבע מקומי
1,512	4,198	כנגד פיקדונות תושב — פיצויים	295	392	
2,458	4,167	כנגד פיקדונות תושב — אחרים			
318	793	כנגד פיקדונות לא-תושב			4 ניירות ערך
4,288	9,158	פיקדונות של מוסדות בנקאיים וכספיים	313	846	סחירים
120	1,498	בישראל	120	272	בלתי סחירים
27	62	8 פיקדונות אחרים	433	1,118	
300	1,344	9 חשבונות אחרים	71	112	5 חשבונות אחרים
1	300	10 הון הבנק וקרן שמורה			
5,449	14,580		5,449	14,580	

(1) ראה ביאור א1.
 הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

דוח הכנסות והוצאות לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1985
(מיליוני שקלים חדשים)¹

1984	1985	ביאור
הכנסות²		
1,763	2,809	12 מהשקעות בחוץ לארץ
2,101	5,798	מהממשלה
320	462	מהלוואות
8	10	ממוסדות בנקאיים, בגין חריגה מהוראות בנק ישראל
349	747	13 מניירות ערך
9	47	אחרות
4,550	9,873	סך ההכנסות
הוצאות²		
3,819	6,855	על פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל
80	567	על פיקדונות מטבע מקומי של מוסדות בנקאיים וכספיים בישראל
410	650	על פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים
93	181	על פיקדונות והתחייבויות אחרים
10	36	14 מינהלה וכלליות
2	11	הדפסת כסף וטביעת מטבעות
4,414	8,300	סך ההוצאות
136	1,573	עודף הכנסות על הוצאות
—	771	15 הרווח הנקי
ייעוד הרווחים		
—	299	העברה לקרן שמורה
—	472	העברה לממשלה
—	771	סך הכול

(1) ראה ביאור 1א.

(2) כולל הפרשים הנובעים מהתאמת הנכסים וההתחייבויות כמטבע חוץ או הצמודים לו על פי שינויי השערים של מטבעות החוץ ביחס לשקל החדש.

הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

דוח על השינויים בנכסים ובהתחייבויות לשנה שנסתיימה ביום 31 בדצמבר 1985

הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ, או הצמודים למטבע חוץ (מבוטאים בדולרים של ארה"ב)		כלל הנכסים וההתחייבויות							
השנינו לעומת השנה הקודמת	יתרה ליום 31.12.84	יתרה ליום 31.12.85	השינוי לעומת השנה הקודמת		יתרה ליום 31.12.84	יתרה ליום 31.12.85	יתרה ליום 31.12.84	יתרה ליום 31.12.85	
			ריאלי	נומינלי					
(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	
20.0	3,100	3,720	— 1.2	181.7	5,647	5,578	1,980	5,578	נכסים
57.1	3,133	4,921	29.3	268.7	5,708	7,380	2,001	7,380	תביעות כלפי חוץ לארץ אשראי לממשלה
17.4	167	196	— 3.3	175.9	304	294	107	294	במטבע חוץ או צמוד למטבע חוץ
— 9.2	76	69	— 81.8	— 48.0	536	98	188	98	במטבע מקומי
37.5	6,476	8,906	— 9.5	158.0	1,236	1,118	433	1,118	הלוואות
			— 33.1	59.6	³ 266	³ 178	² 71	² 112	במטבע חוץ
			— 6.1	167.6	15,605	14,646	5,449	14,580	במטבע מקומי
									ניירות ערך
									חשבוניות אחרים
									סך הנכסים
			40.5	300.6	461	648	162	648	התחייבויות
0.0	17	17	— 16.6	137.8	32	26	² 11	² 26	שטרי כסף ומעות במחזור
— 4.0	741	711	— 21.1	125.1	1,350	1,066	473	1,066	התחייבויות כלפי חוץ לארץ
			*	*	—	303	—	303	פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה
18.3	2,367	2,799	— 2.6	177.7	4,311	4,198	1,512	4,198	ושל המוסדות הלאומיים
— 27.8	3,849	2,779	— 40.6	69.5	7,011	4,167	2,458	4,167	פיקדונות של הממשלה
6.2	498	529	— 12.5	149.4	907	793	318	793	פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות
									בנקאיים בישראל
									כנגד פיקדונות תושבי־פיצויים
									כנגד פיקדונות תושבי־אחרים
									כנגד פיקדונות לא־תושב
									פיקדונות של מוסדות בנקאיים
			338.5	1,150.7	342	1,498	120	1,498	וכספיים בישראל
18.5	248	294	438.2	*	³ 68	³ 366	1	300	הון וקרן שמורה
— 7.7	7,720	7,129	40.7	301.3	1,123	1,581	² 394	22,581	סעיפים אחרים
22.6	2,601	3,190	— 6.1	167.6	15,605	14,646	5,449	14,580	סך ההתחייבויות
									יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל ⁴

(1) ראה ביאור 1א. שיעור השינוי במדד המחירים לצרכן לדצמבר 1984 לדצמבר 1985 — 185.2 אחוזים.
(2) הסעיף כולל סכומים במטבע חוץ או הצמודים למטבע חוץ, וסכומים בלתי צמודים.
(3) כולל סך 66 מיליוני ש"ח (ב־31 דצמבר 1984 — 65 מיליוני ש"ח) ההפרש בין עלותם המתואמת של הנכסים הלא כספיים לבין עלותם הנומינלית.
(4) יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל מוגדרות כזהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ. בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא־תושב. הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

ביאורים לדוחות הכספיים ליום 31 בדצמבר 1985

1. עיקרי המדיניות החשבונאית

א. יחידות המדידה בדוחות הכספיים
הדוחות הכספיים ערוכים בשקלים חדשים נומינליים. בדוח על השינויים בנכסים ובהתחייבויות כלולים נתוני הנכסים וההתחייבויות גם בשקלים חדשים מותאמים. (ההתאמה נעשתה על פי השינויים במדד המחירים לצרכן; המדד הסופי הוא המדד בגין חודש דצמבר 1985 — 306.7 נקודות).

ב. הכנסות והוצאות
הכנסות והוצאות נרשמות על בסיס הצבירות.
ריבית והכנסות לקבל כלולות במאזן כחשבונות אחרים (נכסים). פרט לריבית ולהפרשי הצמדה שנצברו בגין ניירות ערך במטבע מקומי — אלה כלולים במאזן בסעיף ניירות ערך. ריבית והוצאות שלם כלולות במאזן כחשבונות אחרים (התחייבויות).

ג. חשבונות מטבע חוץ
נכסים והתחייבויות במטבע חוץ מתורגמים לשקלים חדשים (להלן — ש"ח). לפי השערים היציגים שמפרסם בנק ישראל. השער היציג של דולר ארה"ב לתאריך המאזן הוא 1.4995 ש"ח, וליום 31 בדצמבר 1984 — 0.63871 ש"ח. זכויות משיכה מיוחדות (SDR) מתורגמות על בסיס שער ה-SDR ביחס לדולר ארה"ב, דהיינו 1.64315 ש"ח ל-SDR בתאריך המאזן, וליום 31 בדצמבר 1984 — 0.62709 ש"ח.

ד. זהב
זהב מוצג על בסיס המחיר SDR 35 לאונקיה.

ה. ניירות ערך במטבע חוץ
ניירות ערך במטבע חוץ מוצגים במאזן לפי העלות במטבע חוץ (מחיר הקנייה הממוצע המשוקלל), או לפי שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד.

ו. ניירות ערך במטבע מקומי
ניירות ערך במטבע מקומי מוצגים במאזן לפי השווי המתואם (שווי נקוב בתוספת ריבית והפרשי הצמדה שנצברו), או לפי שווי השוק, הנמוך שבהם — לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד. ניירות ערך שאינם רשומים למסחר בבורסה מוצגים לפי השווי המתואם, תוך התייחסות לגילוי דעת מס' 32 של לשכת רואי החשבון בישראל. השווי המתואם מחושב על בסיס מדד המחירים לצרכן — האחרון שפורסם לפני תאריך המאזן.

ז. בניינים וציוד
בניינים וציוד שבבעלות הבנק מוצגים במאזן כחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות, בניכוי פחת שנצבר.

ח. השתתפות במוסדות כספיים בינלאומיים
ההשתתפות מוצגת במאזן כחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות. העלות כוללת סכומים הדרושים לשמירת שווי ההשתתפות במונחי מטבע חוץ, בהתאם לתנאי ההשתתפות במוסדות השונים. (לגבי ההשתתפות בקרן המטבע הבינלאומית ראה ביאור 7).

ט. פנסיה ופיצוי פרישה לעובדים
העתודה לפנסיה ולפיצוי פרישה לעובדים, הכלולה כחשבונות אחרים (התחייבויות), מחושבת על בסיס אומדן אקטוארי, שהותאם לתאריך המאזן. חלק מניירות הערך במטבע מקומי מיועדים כנגד החבות לפנסיה ולפיצוי פרישה לעובדים; ההכנסות מניירות ערך אלה נזקפות בדוח הכנסות והוצאות כנגד הגידול בחבות האמורה מעל ההפרשה השוטפת.

2. אשראי לממשלה – חוב ארוך מועד

הסעיף כולל בעיקר:

- (א) חוב בסך 4.7 מיליוני ש"ח, צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית בלתי צמודה של 5 אחוזים לשנה, ועומד לפירעון בתשלומים שנתיים, עד שנת 2005; הריבית והפרשי ההצמדה משולמים ב־31 בדצמבר של כל שנה. (ב־31 בדצמבר 1984 היתה יתרת החוב 4.9 מיליוני ש"ח.)
- (ב) חוב בסך 7,325 מיליוני ש"ח, צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית של 8 אחוזים הצמודה לאותו סל. הקרן עומדת לפירעון בתשלומים שנתיים בשנים 1987 עד 2010; הריבית והפרשי ההצמדה משולמים ב־31 בדצמבר של כל שנה. (ב־31 בדצמבר 1984 היתה יתרת החוב 1,975 מיליוני ש"ח.)
- (ג) חוב בסך 33 מיליוני דולרים של ארה"ב. (ב־31 בדצמבר 1984 – סכום זהה.)

3. הלוואות במטבע חוץ

סעיף זה מוצג לאחר ניכוי סך 298 מיליוני ש"ח – השתתפות הבנקים בקרנות אשראי. (ב־31 בדצמבר 1984 – 154 מיליוני ש"ח.)

4. ניירות ערך

בסעיף ניירות ערך סחירים מוצגים מלוות ממשלתיים, צמודים – במלואם או בחלקם – למדד המחירים לצרכן או לדולר של ארה"ב. שווי השוק שלהם הוא 847 מיליוני ש"ח. (ב־31 בדצמבר 1984 – 331 מיליוני ש"ח.)

הסעיף ניירות ערך בלתי סחירים כולל בעיקר מלוות חובה ממשלתיים, שנרכשו ממפעלים בהתאם ל"חוק המלוות (הוראות שונות) תשל"ח – 1977".

5. חשבונות אחרים (נכסים)

סעיף זה כולל בעיקר: (א) ריבית והכנסות לקבל; (ב) השתתפות במוסדות הכספיים הבינלאומיים הבאים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), האיגוד הבינלאומי לפיתוח (IDA), התאגיד הבינלאומי למימון (IFC) והבנק הבינאמריקאי לפיתוח (IDB); (ג) בניינים וציוד, לאחר ניכוי פחת שנצבר.

6. זכויות משיכה מיוחדות

יתרת זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו היא 106 מיליון SDR. (ב־31 בדצמבר 1984 – סכום זהה.) הסעיף זה, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ כולל זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית בסך 65 אלפי SDR. (ב־31 בדצמבר 1984 – 135 אלפי SDR.)

7. חשבונות קרן המטבע הבינלאומית והתחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ

חשבונות קרן המטבע הבינלאומית במסגרת המכסה הם כדלקמן:

31 בדצמבר 1984	31 בדצמבר 1985	31 בדצמבר 1984	31 בדצמבר 1985
(מיליוני SDR)		(מיליוני שקלים חדשים)	
447	447	280	734
447	447	280	734
		המכסה	
		ההתחייבות	

התחייבויות אחרות כלפי חוץ כוללות התחייבות למוסדות כספיים בינלאומיים בסך 24 מיליוני ש"ח והתחייבות בגין הסכמי מסחר בסך 2 מיליוני ש"ח. (ב־31 בדצמבר 1984 – 10 מיליוני ש"ח ו־1 מיליון ש"ח, בהתאמה.)

8. פיקדונות אחרים

סעיף זה כולל בעיקר פיקדונות של הקרן הדו-לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתי ארה"ב-ישראל ופיקדון של הקרן הדו-לאומית למדע ארה"ב-ישראל.

9. חשבונות אחרים (התחייבויות)

הסעיף כולל בעיקר: (א) הכנסות מהממשלה שחל עליהן עקרון זהות העתוי (ראה ביאור 15); (ב) ריבית והוצאות לשלם; (ג) עתודה לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים.

10. הון הבנק וקרן שמורה

בשנת 1985 הועברו לקרן השמורה 299 מיליוני ש"ח מתוך הרווחים; מתוך הקרן השמורה הועברו 59.8 מיליוני ש"ח להגדלת הון הבנק. הון הבנק ליום המאזן הוא 60 מיליוני ש"ח, והקרן השמורה — 240 מיליוני ש"ח. (ב-31 בדצמבר 1984 — 0.2 מיליון ש"ח ו-0.8 מיליון ש"ח בהתאמה).

11. התחייבויות תלויות

ההתחייבויות התלויות הן כדלקמן: (א) סכומים שטרם נדרשו על מניות והשתתפויות שנחתמו במסדות כספיים בינלאומיים — 210 מיליוני ש"ח. (ב-31 בדצמבר 1984 — 86 מיליוני ש"ח). (ב) אשראי תעודות — 28 מיליוני ש"ח. (ב-31 בדצמבר 1984 — 18 מיליוני ש"ח). (ג) ערבויות — 31 מיליוני ש"ח. (ב-31 בדצמבר 1984 — 13 מיליוני ש"ח).

12. הכנסות מהשקעות בחוץ לארץ

במונחי דולרים של ארה"ב הסתכמו ההכנסות ב-417 מיליוני דולרים. (בשנת 1984 — 262 מיליוני דולרים).

13. הכנסות מניירות ערך

סעיף זה אינו כולל הכנסות בגין ניירות ערך שיועדו לשמש כנגד החבות לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים, ושימשו לכיסוי חלקי של הגידול בחבות האמורה. (ראה ביאור 10).

14. מינהלה וכלליות

הוצאות אלה — להוציא הוצאות בגין שנים קודמות ובניכוי העלייה הממוצעת במדד המחירים לצרכן — ירדו השנה בכ-22 אחוזים. (ב-1984 היו דומות לאלו של 1983).

15. העברה לממשלה — הרווח הנקי

הרווח הנקי, שהוא הסכום המיועד להעברה לממשלה, נקבע על בסיס עקרון זהות העתוי; זאת אומרת, שהכנסות הנובעות מהממשלה, שאינן מתוקצבות ועומדות לתשלום על ידי הממשלה בשנת התקציב המסתיימת ב-31 במארס שלאחר שנת העסקים של הבנק, מנוכות מעורף ההכנסות על ההוצאות בגבול עודף זה. עקרון זהות העתוי אינו מוחל על ניירות ערך המיועדים כנגד החבות לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים (ביאור 10).

ההכנסות שחל עליהן עקרון זהות העתוי הסתכמו השנה ב-629 מיליוני ש"ח. (בשנת 1984 — 309 מיליוני ש"ח). הסכום המצטבר של ההכנסות שחל עליהן עקרון זהות העתוי הוא 978 מיליוני ש"ח. (ב-31 בדצמבר 1984 — 349 מיליוני ש"ח, ש-176 מיליונים מתוכם נוכו במשך השנים הקודמות מעורף ההכנסות על ההוצאות כנ"ל). סכום זה כלול במאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות). לאחר העברה של 299 מיליוני ש"ח לקרן השמורה, הועבר הסכום של 472 מיליוני ש"ח לממשלה. (בשנת 1984 לא הועבר רווח נקי לממשלה).

הנגיד וחברי הנהלת בנק ישראל

29 במאי 1986

הנגיד

ד"ר מ' מנדלכום

הנהלת הבנק

מר י' איגרא — מנהל המחלקה למטבע חוץ
מר ש' ביליצקי — המזכיר הכללי ומנהל מינהל מילואות המדינה
מר מ' הרצברג — מנהל המחלקה המשפטית
מר פ' וידר — המפקח על מטבע חוץ
מר ע' חצרוני — מנהל מחלקת האשראי
מר מ' להב — מנהל מחלקת שירותי המיכון
גב' ג' מאור — המפקחת על הבנקים
מר ו' מדינה — מנהל המחלקה המוניטרית
מר ש' פלד — מנהל מחלקת המטבע
מר מ' פרנקל — מנהל מחלקת המחקר
מר מ' רבוי — יועץ בכיר לנגיד וממונה על ההסברה

חברי הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

א' כהן	ד' גולן	ג' מאור — יו"ר
א' מאיר	ג' גזית	מ' אולניק
מ' מן	א' גפני	מ' אינהורן
י' סריג	י' האפט	ד' בבלי
ר' רקנאטי	א' הלפרין	צ' בינו
ד' שוהם	י' ויימן	ד' בן דרור
ע' שרון	מ' חת	ח' ברמן
	א"י יפת	ד' גולומב

חברי הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ב' נרקיס	ז' דוד	א' ידלין — יו"ר
ג' צפרוני	ר' דיין	א' בירן
א' קינדלר	ח' זמר	י' בן-אריה
ר' שחורי	ג' לרמן	ד' גד
ש' שניצר	א' מנדאל	א' גולדרייך
	פ"נ נכלה	ד' גנחובסקי